

Växter

I HÄLSINGLAND OCH GÄSTRIKLAND

Brun nållav

*Rödbrun
blekspik*

Nr 3 2005 Årg. 23

Växter i Hälsingland och Gästrikland (VÄX) ges ut av Gävleborgs Botaniska Sällskap (GÄBS), lokalförening av Svenska Botaniska Föreningen (SBF). VÄX kommer ut med tre nummer årligen (vinter, vår och höst).

Du blir medlem i GÄBS och erhåller VÄX genom att betala in årsavgiften på GÄBS postgiro-konto 57 58 11 - 5. Årsavgiften för 2005 är 125 kr. I denna avgift ingår medlemskap i SBF. För familjemedlemskap är årsavgiften 25 kr (inkluderar ej VÄX).

SBF:s årsavgift för 2005 är 295 kr, inkluderande prenumeration på SBT. Postgiro 48 79 11-0.

Adressändringar och medlemsregistrering; Birgitta Wannberg Skindravägen 15,
822 91 Alfta. 0271/100 51. birgitta.wannberg@particleoptics.se

Önskemål och bidrag i alla former för kommande VÄX mottages tacksamt av redaktionen:

Anders Delin, Kulgatan 40, 811 71 Järbo, 0290/700 87, anders.delin@snf.se

Birgitta Hellström, Ringv. 35, 818 41 Forsbacka, 026/359 60, birgitta.m.hellstrom@telia.com

GÄBS styrelse 2005

Ordförande	Anders Delin	adress enligt ovan		
Vice ordf.	Björn Wannberg	Skindravägen 15	822 91 Alfta	0271/100 51
Sekreterare	Peter Ståhl	Majvägen 30	806 32 Gävle	026/18 72 78
Kassör	Nicklas Gustavsson	Villavägen 8	813 35 Hofors	0290/223 74
	Birgitta Hellström	adress enligt ovan		
	Bengt Stridh	Uddstigen 4	725 91 Västerås	021/522 58
	Magnus Andersson	Lillhammarvägen 3	824 40 Hudiksvall	0650/54 89 88
Suppleant	Maj Johansson	Bäckan 682	820 46 Ramsjö	0651/930 21
Suppleant	Magnus Bergström	Stortjärnan 9286	762 96 Rimbo	0175/734 16

Valberedning: Åke Malmqvist 026/62 20 02, Gunnar Andersson och Torbjörn Alsing.

GÄBS bildades i Gävle den 7 februari 1982. Sällskapets syften är:

1. Att sammanföra människor, som är intresserade av botanik i allmänhet eller någon av botanikens många specialgrenar, och verka för spridandet av kunskaper inom dessa områden.
2. Att utforska floran i Gävleborgs län.
3. Att verka för skydd och vård av hotade växter och växtsamhällen i länet.

I Hälsingland bedrivs projektet "Hälsinglands flora" med Anders Delin som ledare och Bengt Stridh som rapportmottagare för hotade arter. I Gästrikland pågår projektet "Gästriklands flora" med Peter Ståhl som ledare, Birgitta Hellström som handhavare av florarutor och som rapportmottagare för hotade arter.

GÄBS har 225 medlemmar och 16 familjemedlemmar. (2005-09-04).

Omslagsbild: Ek och knappnålslavar av Jonas Lundin.

Eken är värd för en stor del av skogens biologiska mångfald. För att bevara dessa arter fordras många gånger skötsel i form av frihuggning av ekar som har vuxit i betade landskap men nu står trängda av uppväxande yngre skog. Här skiljer sig dessa trädmiljöer starkt från barnnaturskogar, som i allmänhet mår bäst av fri utveckling.

Se artikeln "Skogsnatur och naturskog".

Skogsnatur och naturskog

Resumé av ett föredrag med diabilder

Anders Delin

Det finns en diskussion, ibland en konflikt, mellan dem som förordar fri utveckling i skogsreservaten och dem som förordar skötsel. Denna konflikt beror på att de talar om olika saker därför att skogsreservat kan ha helt olika historia. De som förordar fri utveckling syftar på reservat i boreal skog som aldrig har huggits eller har huggits bara obetydligt och har kvar urskogselement. De som förordar skötsel avser reservat i före detta betad skog, hagmark eller äng, som under det senaste seklet har vuxit igen, så att gamla ädel-lövträd trängs och skuggas, vilket missgynnar deras lavar, insekter m. m. Varje typ av skogsreservat behöver sin reservatplan. Om ovanstående bakgrund till deras naturvärden beaktas borde inga konflikter uppstå.

En orsak till att diskussionen om fri utveckling kontra skötsel under de senaste två åren har varit rätt intensiv är att allt för många av dem som diskuterar inte har sett mer än begränsade delar av Sverige. Jag har försökt att skaffa mig en bättre överblick över landet under senare år, och har haft kameran med mig, och vill här försöka beskriva skillnaderna mellan söder och norr i den svenska skogen, och de olika behov olika skogsområden har för att deras biologiska mångfald ska bevaras.

Nedanstående text är en resumé av ett föredrag med diabilder som jag höll vid Gävleborgs Botaniska Sällskskaps årsmöte

i mars 2005. Bilderna är föredragets väsentligaste del, men de är för många för att återges i tryck. De illustrerar så gott som allt som skrivs i nedanstående text. Denna resumé publiceras för att inbjuda intresserade att höra och se föreläsningen.

Skog eller träd

Rubriken är "Skogsnatur och naturskog" för att anknyta till ord som används inom skogsnäringen, i lagen och i debatten. Men det handlar lika mycket om träd. Det är träden som gör skogen. Träden har övertaget. De andra arterna där är på olika sätt beroende av träden. Trädens blad och barr tar det mesta av ljuset. Bärri, örter, gräs och ormbunkar får klara sig med resterna och frodas i luckorna.

Trädens rötter finns överallt i skogen. Den lågvuxna vegetationen får klara sig med resterna även av vatten och mineralnäringsämnen. När trädrötterna kapas får näringskrävande ormbunkar och örter chansen.

Stammarna är livsviktiga för träden själva. De är viktiga för människans konstruktioner. De är viktiga som föda för insekter och svampar.

Det är kring träden som skogens konflikter rör sig. Att stå kvar eller sågas ned är frågan. Bortfraktade trädstammar leder till minskat livsrum för vedlevande organismer.

Större delen av Sverige kläds av skog. För den som bryr sig om natur och naturvård i hela Sverige är skogens djur och växter viktiga. Skogsnaturen har betydelse för sin egen skull och för de många människor som söker kontakt med den.

Naturskog har påverkats ganska lite av människor. Den bevarar mycket av skogsnaturen, den fauna och flora som fanns före industrimänniskans inträde på scenen. Motsatsen är kulturskog eller produktionsskog. Minst påverkad av människan är urskogen. Det är skog som aldrig har huggits systematiskt. Den har däremot genomströvats av jägare, fiskare och boskapsskötare, bränts av spontana och ibland anlagda eldar, och huggits för att skaffa bränsle och virke för lokalt behov. I urskogen ser man inga avverkningsstubbar. De döda tallstammarna blir stående i hundratal år. Granarna är något mindre varaktiga både som levande och döda.

Det finns stora skillnader mellan södra och norra Sverige när det gäller skogens historia och dess naturvärden. Det är viktigt att känna till för att man bäst ska kunna bevara skogens naturvärden.

Lövskog

Lövskog finns framför allt i den nemorala zonen. Det är Skåne och kusttrakterna i Halland, Bohuslän och Blekinge, samt södra Öland. I viss mån finns den även i den boreonemorala zonen, som sträcker sig upp till Väneren och nedre Dalälven.

En teori säger att lövskogen har formats av numer utdöda stora betande djur. Särskilt eken, som är ljuskrävande, skulle ha gynnats av bete.

Sedan härskade under tusentals år människans betesdjur och människan själv, så att träden stod glest och lämnade utrymme för gräs och örter. Där taggiga buskar höll betesdjuren borta fick nya trädplantor, bl.a. ekar, chans att komma upp. Under det svenska jordbrukets maximala utbredning, på 1800-talet, fanns denna kulturpåverkade naturtyp på stora arealer av betade utmarker och i beteshagar.

Vissa träd i ett sådant landskap kunde bli mycket gamla och grova, medan majoriteten försvann redan som små fröplantor. Det är på de gamla lövträden som den biologiska mångfalden i nemorala zonen antas ha utvecklats, långt före människan.

I det svenska jordbrukslandskapet bevarades denna flora och fauna ganska väl på gamla träd i betade hagar. I ängarna fanns också oftast stora och gamla ädellövträd. Hamlade träd i ängar bevarade också en hel del av dessa arter som vi kallar skogslevande.

Inte bara barken var viktig utan även den murkna veden. Den rötade ekveden blev rödbrun mulm, som har sin speciella insektsfauna.

Nästan alla ängar försvann och hamlingen upphörde under 1900-talet. Dock vaknar nu här och var ett nytt intresse för hamling.

Av de gamla alléerna finns ganska många kvar, med liknande naturvärden som träden i hag- och ängsmarker. Isolerade gamla träd nära bebyggelse bär också på viktiga rester av en tidigare större biologisk mångfald. Nästan bara på askar nära bebyggelse finns silverlav.

Under de senaste femtio eller hundra åren har betningen av hagar och skogar hastigt avtagit. De gamla trädens flora och fauna hotas av igenväxning och beskuggning. Gran, björk, asp m.m. kommer in och tar över. Ibland dör de gamla ädellövträden. Ibland överlever de, men står i ett tätt skogsdunkel som inte passar de lavar, insekter m.m. som de en gång var värdar åt. I länsstyrelsernas naturvårdsarbete ingår nu också restaurering av igenvuxna betesmarker med gamla träd. Granar, björkar och aspar huggs för att ge ljus åt gamla ädellövträd och gräs åt får eller kor.

Barrskog

Barrskogen härskar i den boreala zonen, norr om Vänern och nedre Dalälven. Den dominerar även i den boreonemorala zonen. Den antas ha en annan historia. Branden styrde utvecklingen i barrskogen. Större delen av den brann då och då. Våta fläckar kunde undgå elden. Året efter branden blommade ettåriga arter som bergkorsört och på vissa ställen svedjenäva.

Några år senare kom fleråriga örter tillbaka från jordstammar och från frön, medan de döda trädstammarna bjöd på näring åt svampar och insekter. Brandskiktdynan är specialiserad på brända björkar. Småningom kom ungskog, som ofta dominerades av björk, asp och sälg. I den fanns orkidéer vars minimala frön endast kan gro på naken jord, som t.ex. hårt bränd mark. Senare kom gran in, och kunde dominera - till nästa brand.

De gamla tallarna genomlevde bränderna, och läkte brandskadorna mer eller mindre. De vallades över. Kolet på torrakorna sitter kvar i hundratals år.

Fjällnära skog brann sällan eller inte alls. Där dominerade granen. Även på lägre nivå finns mindre områden som aldrig har brunnit.

Tidsfaktorn

Det finns en faktor som betyder mer för naturen och naturvärdena i skogen än någon annan och det är tiden. Ju äldre träd desto större artrikedom. De äldsta träden är dock sällan de grövsta. Det verkar som om undertryckta och långsamväxande träd ofta blir mer långlivade just därför att de växer långsamt. En annan förklaring till att de står kvar är att undertryckta långsamväxande träd ofta var både små och missformade, vilket gjorde att de inte var attraktiva som gagnvirke och inte avverkades.

Man har funnit lika stor artrikedom på små krokvuxna men gamla ekar uppe i branter som på mäktiga gamla träd i hagmarkerna.

Sveriges äldsta tall är i år 758 år och växer på Hornslandet i Hälsingland. Sveriges äldsta trädformiga gran är 593 år, funnen nära Njakafjäll i Åsele lappmark. Sveriges äldsta gran är buskformig, krypande och växer i Jämtlandsfjällen. Den äldsta en jag känner till är över 900 år, på lågfjället Pessinki i nordligaste Lappland. Den äldsta eken är sannolikt i samma åldersklass.

Långt efter att ett gammalt träd har dött fortsätter det att vara nyttigt för skogens växt- och djurliv. Det koloniserar då av arter som det levande trädet kan försvara sig emot men inte det döda trädet. Lavar, svampar och småkryp invaderar, somliga specialiserade på stående döda stammar, andra på liggande.

Kärnved av tall i Norrland är inte förmultnad förrän efter flera hundra år. Late-ritticka, laxticka och timmerticka bryter ned tallågan. Granved förmultnar fortare. Störpörig brandticka och kötticka är exempel på nedbrytare av gran.

Ekvirke bryts långsamt ned av rutskinn, asp av t.ex. vit vedfingersvamp. Koralltaggsvamp växer gärna på björkved, skinntagging gärna på lind.

Kretsloppet är inte slutet förrän den döda stammen är nedbruten till mull. I detta tidsperspektiv är en människa bara en tillfällig besökare i skogen, även om hon lever länge. Tyvärr finns det mycket mindre att läsa om hur skogarna levde för tusen eller femhundra år sedan än det man kan läsa om kungar, krigsherrar och präster vid samma tid.

Kontinuitet

Den långa tid som träd lever och den ändå längre tid en naturskog existerar på en plats är avgörande för artrikedomen. De flesta skogsorganismer sprider sig bara korta distanser och koloniserar nya stammar långsamt. Skogsarternas utveckling och anpassning sträcker sig över miljontals år. De är anpassade till urskogens kontinuitet, med gamla träd alltid inom räckhåll. Många arter har inte behövt utveckla sin spridningsförmåga under de årmiljoner det är fråga om. Läderbaggen flyger bara högst 180 meter när den söker efter ett nytt träd att kolonisera. Långskägget har svårt att sprida och etablera sig och kräver trädkontinuitet för att överleva.

Brand är en störning som ibland ställs i motsats till kontinuitet. Brandberoende

skalbaggar är dock talrikare på brandfält i trakter där brand ofta har återkommit. Det är inte branden som bryter kontinuiteten utan den brandbekämpning som infördes för snart hundra år sedan.

Kontinuiteten, detta att miljön länge förblir tämligen oförändrad, kan gälla marken, trädskiktet, de levande trädstammarna, de stående döda och de liggande döda. I kulturpåverkad skog kan det finnas kontinuitet i ett avseende, medan kontinuitet saknas i andra avseenden. En vanlig typ är bondeskogen, där ägaren sedan länge har tagit ut de träd som har dött, medan de levande träden har sparats som ett kapital för framtida behov. Sådan skog kan ha lång markkontinuitet och trädkontinuitet, medan det inte finns någon kontinuitet alls för död ved.

I sådan skog kan marksvampfloran vara rik, men vedsvampfloran fattig. I en sådan skog kan det dröja länge innan de krävande vedsvamparna återkommer även om det i dag skulle tillkomma stora mängder död ved.

Motsatsen är sällsynt, men om en urskog kalavverkas och alla döda stammar lämnas kvar bryts markkontinuiteten, medan kontinuiteten för stående och liggande död ved är bevarad, åtminstone för en tid, med urskogsarter som tallstocksticka.

Mark och vatten

Höga trädåldrar och lång kontinuitet är de viktigaste faktorerna som skapar höga naturvärden, men även mark och vatten kan bidra.

Bördig jord är jord med höga halter av mineralnäringsämnen, kalium, kalcium,

magnesium etc. Träden blir högre och grövre. Många kärlväxter, mossor och marksvampar gynnas av detta. Somliga av dem finns bara på denna typ av mark. Även vedlevande organismer kan dra fördel av det, eftersom åtskilliga av dem är knutna till grov död ved. Stormhatten finns bara i norr. Gulplister håller sig till de nemorala och boreonemorala zonerna, liksom ramlök. Bägge dessa gillar bokskogens dunkel. Trolldruva finns i en stor del av landet. Sotriskan är en av de många svampar som håller sig till bördiga jordar, liksom eldsopp.

Vissa arter är knutna till kalkrika jordar, som också ofta är bördiga, t.ex. finbräken. Trådfräken är osynlig ända till dess man kommer ned på knä. Den är en av de mest konstanta arterna på kalkhaltig jord. Många svamparter är kräsna när det gäller markens kalkhalt, t.ex. kalknavling.

Hällmarksimpediment är bland de minst bördiga markerna. Där finner man ofta mycket senvuxna och gamla tallar, med bohål. Där finns också ljusälskande lavar och där finns svampar knutna till gammal tall i öppen miljö, som vintertagging. Strandklapperfält kan ha liknande talldominerad skog med gamla träd.

Lodytor i berg har sin specialiserade lav- och mossflora. I raviner växer resterna av en tidigare stor population av trädbrösklav. Vissa skogsarter kan växa både på trädstammar och på lodytor och får därigenom ytterligare överlevnadschanser. En sådan är grynnig filtlav. När lodytorna finns intill vattendrag tillkommer arter som kräver ferskvatten.

På block i branter i boreala zonen kan man hitta blågröe. I branterna står fler

gamla träd kvar än i skogen omkring. På blocken kan sötgräs dyka upp. Myskmåra är en annan raritet som gärna växer i nedre delen av en blockmark under en lodyta. Märkligt nog växer även springkorn i denna miljö, fast den även gillar källor.

Vindpinad aspskog på en skärgårdsö kan vara mycket gammal, ha lång kontinuitet, och ha en mycket rik lavflora. Där kan växa brosklav och småflikig brosklav.

Små vattensamlingar med starkt varierande vattenstånd, utan bräddavlopp, är mycket intressanta. Jag kallar dem våtar. Oftast omges de av aspar och sälgar med ovanliga lavar på stammarna.

Sumpskogar, surdråg och kallpåverkad mark har stor artrikedom både på mark och på ved, med t.ex. lundarv, hässlebrodd, dunmossa, gullpudra, bäckbräsmå, dvärghäxört.

Bäckar höjer skogens naturvärden kraftigt, allra mest i fråga om kärlväxter och mossor. Träd som faller ned i bäcken ger ytterligare värden, t.ex. för fisk och för svampar. Odikade slingrande bäckar är mycket värdefullare än dikade. Strutbräcken är karaktäristisk för den miljön, liksom tulpanskål som kommer på våren.

Om bäcken dessutom rinner genom en urskog finns ändå fler sällsynta arter.

Även i jordbrukslandskapet finns skogliga naturvärden, som här i Jädraås branta brinkar. I vidensnår vid å- och sjöstränder hittar man trollhand.

Nedre Dalälvens strandskogar har extremt höga naturvärden. På tidvis översvämmade block och stambaser växer där gråblå skinnlav.

Trädbevuxna myrar tillför en del ljusälskande arter, särskilt på tallved. Även i

landskap med hårt utnyttjad skog händer det att man hittar myrar där många talltorrakor står kvar. På de allra äldsta torrakorna, där splintveden vittrat bort och kärnan fåras, växer varglaven helst. I myrkanter och längs vattendrag kan man hitta ringlav.

Klibbalkärr finns i sydöstligaste Norrland, men blir bättre utvecklade i södra Sverige som t.ex. i Ulagapskärret på Halands Väderö.

I alla typer av trädbevuxna miljöer är tiden den viktigaste faktorn för utveckling av naturvärden. De viktigaste bärarna av naturvärden är de gamla träden, som denna gran som har överlevt tre bränder,

den senaste för 150 år sedan, intill en bäck i Ensjölokarnas naturreservat. Gamla träd är viktigast, men grova träd bidrar också mycket starkt. Det fordras en riktigt gammal och grov gran för att ge en låga som ekorrhäret kan överleva på.

Så kan alltså de hotade skogsarternas behov tillgodoses i hela landet, från Götaland till Lappland, om man går in på det skyddade skogsområdets enskildheter, definierar de viktigaste värdebärande träden och utformar skötselplanen med utgångspunkt från hur de ska kunna bevara eller förbättra sina naturvärden.

HÖSTMÖTE söndag den 16 okt. kl 13.00

Välkomna till GÄBS höstmöte!

Vi samlas och pratar om sommarens botaniska upplevelser, tittar på pressade växter och bilder.

Tag med växter som du vill visa eller få bestämningshjälp med. Tag gärna med några bildminnen från i sommar.

Det går att visa både diabilder och digitala bilder med datakanon.

Fika ingår förstås.

Plats: hemma hos Peter Ståhl

Majvägen 30, GÄVLE

026-187278

vägbeskrivning se

<http://gis.gavle.se/lanskartan/?kommun=2180>

Tankar i en dödsdömd gammelskog

Bert Andersson

Jag vilar ryggen mot en åldrig fura i en dödsdömd skog ...

Dess namn är likgiltigt, förr fanns den överallt - idag snart ingenstans.

För mig är skogen symbol för det ursprungliga, den orörda, vilda och okuvade naturen. Samtidigt kulturbärare och länk med vårt förflutna. En viktig del av vår identitet.

En gammal skog är ett mångtydigt livstecken. I dess dunkel myllrar det av liv i minsta skrymsle och vrå - från rot till topp. Anpassningen är här som överallt i naturen gudomligt vis. De olika livsformerna har fått sina fastställda lagar som ingen bryter ostraffat.

I den ljusa nordiska natten lutar jag ryggen mot en gammal tall i en dödsdömd skog. Stammen är knotig, sotig och ärrad av för längesedan slocknade bränder. När Gustav Vasa blev riksföreståndare var denne bjässe redan sekelgammal och härdad av vreda stormar. Oräkneliga fågelungar har sett dagens ljus i det bohål en spillkråka mejslade ut för mer än två sekl sedan.

Jag sitter i en dödsdömd skog under det mäktiga grenverket av en levande rotfast medvarelse. En levande länk mellan forntid och dataålder som snart famnar sex sekel. Nästan ofattbart för mig som jämförelsevis bara lever ett ögonblick. Med vilken rätt sätter sig somliga till doms över denna skogens rese och ålderman - över skogar fulla av liv, dess vara eller inte vara?

Skogsbruket har tagit sig den rätten, eftersom rätten i träpatronernas värld är det samma som makt. Genom sin makthunger och gränslösa girighet har skogsbruket blivit skogens värsta rovdjur - vida överträffande alla andra varelser.

Tekniken har varit till nytta, men också fjärrmat människan från naturen, vars resurser i alla former anses vara medel för att tillfredställa girigheten - även om man i framtiden skadar sig själv genom att rubba naturens ordning.

Skogen döms som värdelös av träpatronerna om den inte duger som rov för den heliga marknadens girighet. Människan är en klåpare, när det gäller att förvalta de rikedomar naturen slösat över henne.

Jag sitter i en dödsdömd skog. Det är vår, och runt omkring mig pågår den eviga kampen för livet och tillvaron. Jag rycks med av det pulserande tjäderspelet där tupparna bröst mot bröst mäter varandras styrka mellan gammelfuornas stammar. Tiden står stilla, jag grips av skogens innersta väsen och blir ett med naturen.

Så länge den dödsdömda skogen finns kvar bjuder den till meditation. Tankarna kretsar kring den biologiska utvecklingen där de naturliga förändringarna i regel går sakta. Biologiskt skiljer sig nutidsmänniskan föga från stenålderns. Våra kroppar är fortfarande, såväl fysiskt som mentalt, genetiskt programmerade för ett liv i naturen.

Många av dagens människor mår inte bra - men förstår inte varför. I sitt dagliga

jäktande att vinna rikedom och berömmelse lyssnar man inte på kroppens signaler. Inser inte att man hamnat i en ond cirkel när man försöker kompensera det genetiska suget av naturupplevelser på köpt och konstlad väg.

Varför tillåts rövarkapitalismen parasitera ohämmat på kommande generationers existensmöjligheter och livskvalitet, genom skövling och klimatförstöring. Vi har all anledning att bli betänksamma när djur och växter inte klarar av att leva i den miljö vi själva lever i. Vi har inte råd med flera dödsdömda skogar.

Människan har genom övermod och omätlig härska-drift trott sig kunna förvalta livet utan ansvar. Har därmed dömt sig själv till evig oro, förödande olyckor, hat och krig. Kanske är det naturlagarnas hämnd över den giriga varelsen, som bröt sig ut ur det stora sammanhanget och glömde sitt ursprung.

Ingen vettig människa är så förbenat inskränkt att hon motsätter sig allt skogsbruk eller kraftproduktion av hänsyn till naturens. Det är omåttligheten, spekulationsraseriet och likgiltigheten inför allt levande som är så vidrig. Är respekten, känslan och vördnaden för naturen med dess mångfald död? Är det bara aktiekursen som har betydelse i de moderna träpatronernas liv?

Jag reser mig under den urgamla tallen i den dödsdömda skogen. Djuren flyger och springer i panik - människan har uppenbarligen dåligt rykte i den omgivande skapelsen. Skall kommande generationer strö förbannelser över våra gravar istället för blommor ...?

Vem blir ny ordförande i GÄBS?

Den 11-12 juli 1981 samlade jag de personer, som snart skulle bilda GÄBS, till ett inventeringsmöte i Järvsö. Jag har varit ordförande i snart 25 år, och det har varit lätt och roligt mestadels. Jag tycker dock det är hög tid att någon annan tar över ordförandeskapet och tänker avsäga mig omval till ordförandeposten våren 2006.

Däremot har jag lovat att stå kvar som styrelseledamot och redaktör om föreningen vill så.

Det är alla medlemmars angelägenhet att bestämma vem som ska ta över efter mig, varför jag meddelar detta här i tidskriften i god tid innan.

Anders Delin

Växtgeografiska Sällskapetets resa

Ramsjö 23-25 juli 2005

Anders Delin

Växtgeografiska Sällskapet (VGS) är en förening för personer med intresse för växtgeografi och växtekologi. Den grundades för drygt 80 år sedan i Uppsala av Hugo Osvald och G. Einar du Rietz, och ger ut serien Acta Phytogeographica Suecica. Nu har den adress Avdelningen för växtekologi, Evolutionsbiologiskt centrum (EBC), Uppsala universitet. Den engagerar personer även från andra forskningsinstitutioner och är öppen för alla med intressen inom dessa områden.

Varje år anordnar VGS en resa inom eller utom Sverige. I samband med resan på Gotland 2004 fick jag uppdraget att visa sällskapet runt i Hälsingland och valde då Ramsjö, längst norrut i landskapet, där några av landets allra märkligaste skogs-, strand- och ängsmiljöer finns.

Tjugofyra personer deltog. Logi och mat fick vi på vandrarhemmet i Viken. Två minibussar och några personbilar tog oss runt till exkursionslokalerna.

Gröntjärn, Stråsjö-Långtjärn, koordinater i Rikets nät 68732 15208

Vi började vid Gröntjärn, sedan länge en sevärdhet för långväga besökare på grund av sina märkliga växlingar i vattennivå och sitt blågröna vatten. Tjärnen ligger i en åsgrop i den mäktiga avlagring av isälvs-sand och isälvgrus som sträcker sig från Sandvik vid Hennan till Stråsjö i Svågadalen (Lars Persson 1976).

Isälven har här letat sig österut till Ancylussjön mellan två rader av ganska branta och höga berg. Nu ligger det slipade material den spolade med sig i en ringlande huvudås, sedan länge färdväg mellan de nämnda byarna, och i mäktiga lager på bägge sidor därom. Många åsgropar uppkom på de platser där ismassor länge dröjde kvar under avsmältningen och ger det nuvarande landskapet en mycket dramatisk växling av ytformer, med branta syd- och nordsluttningar, krön och bottnar, somliga av dem permanent och andra tillfälligt fyllda av vatten. Bäckar rinner från omgivande bergstrakter ner i vissa av åsgroparna. Vatten kommer ut ur isälvsavlagringen i två stora källor, en under ytan av Storsjön i Sandvik, den andra i form av Gladbäckens källa i Stråsjö.

Tallskog *Pinus sylvestris* dominerar på isälvsgruset. Skogen har sedan länge nyttjats och är inte gammal. I vissa gropar finns inslag av gran *Picea abies*, asp *Populus tremula* och björk *Betula* sp. Markvegetationen består mest av bärris, men åsgroparnas sydvända sluttningar är kända för sina mosippor *Pulsatilla vernalis*.

Gröntjärn har troligen svenskt rekord i fråga om vattennivåväxling. Det är 14 meter från dess lägsta uppmätta nivå till dess högsta. Den följer grundvattennivån därför att den saknar yttillopp och ytavlopp. Dess

vattennivå är inte så mycket knuten till årstiderna utan växlar huvudsakligen i långsammare och mer oregelbundna cykler, i takt med att nederbördsrika och nederbördsfattiga perioder avlöser varandra. Nytt rekord uppåt sattes hösten 2000, då isen satte skavmärken ett par meter upp på omgivande tallar. Vid vårt besök var nivån ca 10 meter lägre, men högre än i juli 2004 och stigande. Den träd fria strandzonen var alltså nu bred och hög och dess glesa vegetation lättillgänglig.

Det är en mycket märklig strandvegetation som finns på Gröntjärns extremt breda strand. Få växtarter är anpassade till att kunna växa både på torra grusbacken och i 14 meter djupt vatten. Växttäcket är lågt och glest och växlar kraftigt från tid till annan. En art kan täcka större delen av ytan ett visst år vid en viss årstid. En annan gång kan det vara sand och grus som dominerar. De arter som finns här är av tre slag. Dels är det ett par som uppträder amfibiskt och klarar att växa både långt upp ovanför den tillfälliga strandlinjen och på djupt vatten. Dels är det sådana som överlever ogynnsamma perioder i fröbanken. Slutligen finns tillfälliga gäster, grodda ur inblåst frö.

Ovanför denna zon, inom ett bälte som bara sällan och kortvarigt dränks, finns en mer vanlig strandvegetation, övergående i skogsvegetation, fläckvis av en art som är karakteristisk för de naturligt soliga partierna i övre delarna av bergens sydsluttningar.

De två märkligaste arterna, de som jag särskilt ville visa VGS, är krypven *Agrostis stolonifera* och vattenmåra *Galium palustre*. De hör till de fast rotade, som

klarar av både mycket torra och mycket våta förhållanden. De ser ut att vara åtminstone delvis perenna. När det är vindstilla, och man kan se djupt ned i det klara blågröna vattnet i Gröntjärn, är det både förvånande och vackert att se dessa arter täcka botten på stort djup. Krypvenet bildar också flytblad som kommer upp som ljusgröna tussar närmare vattenlinjen. När de växer under vatten blommar de inte och är svåra att artbestämma, men på den torra stranden ser man att det är en tämligen småvuxen form av krypvenet det är fråga om. Innerblomfjällets längd är 1/2 - 2/3 av ytterblomfjällets. Även vattenmåran är småvuxen. Agrostisarten har av tidigare inventerare och av mig själv kallats brunven, vilket är förklarligt bl.a. på grund av att denna art är så mycket vanligare i skogstrakterna, medan krypven är mycket sällsynt där och förekommer mest i jordbruksområdena och längs kusten.

På grund av att krypven och vattenmåra här ser något annorlunda ut och växer under så extrema förhållanden kan man tänka sig att de skulle vara genetiskt avvikande typer, som har anpassat sig till dränkning och torrläggning.

De arter som ser ut att överleva i form av fröbank, både i torr och våt miljö, är bergsyra *Rumex acetosella*, knutnarv *Sagina nodosa*, fjällnejlika *Viscaria alpina*, strandranunkel *Ranunculus reptans*, getväppling *Anthyllis vulneraria*, troligen underarten lapsk getväppling ssp. *lapponica*, ängsviol *Viola canina* ssp. *canina*, brunört *Prunella vulgaris*, ärtstarr *Carex viridula* och några till.

Tillfälliga gäster på stranden är t.ex. björk *Betula* sp., som under 2004, vid låg vattennivå, grodde i mängder nära vattenlinjen men vid vårt besök stod dränkt och död med bruna blad under vatten.

Den art som visade den häftigaste förändringen mellan 2004 och 2005 var getväpplingen. Den blommade den 3 juli 2004 i så stor mängd på större delen av stranden, att den sydvända norra sluttningen ner mot tjärnen lyste gul. Vid samma årstid 2005 och vid VGS besök där fanns bara enstaka getväpplingblommor och stranden var ganska grå. Vid noggrannare letande fann vi dock en hel del nygrodda getväpplingplantor, som kanske ska blomma 2006. Karin Bengtsson, som är lärare vid högskolan på Gotland, berättade att den även på alvaret växlar våldsamt i antal, att den nästan saknas vissa år och dominerar andra år. Den är enligt henne i princip tvåårig.

Den växtgeografiskt kanske märkligaste arten här är annars knutnarven, som finns längs hela hälsingekusten, men här har sin enda inlandsförekomst. Man kan spekulera i om den är en relik från den tid då Ancylossjöns kuster, varav Gröntjärn då var en del, koloniserades.

Det finns ytterligare ett antal åsgropar som liksom Gröntjärn har grundvattenstyrd vattennivå men inte med lika stor nivåvariation. Vegetationen vid en av dessa, som ligger just öster om Gröntjärn, har stora likheter med Gröntjärns.

På andra sidan om huvudåsen, bara 100 m från Gröntjärn, och troligen i samma typ av isälvsmaterial, ligger Stråsjö-Långtjärn, mycket mindre känd men med en vattennivåvariation som är lika intressant fast av diametralt motsatt slag.

Här är nivån på kort sikt mycket lite variabel. Sjön har inte oförändrad medelnivå sedan den bildades, som man får anta att Gröntjärn har, utan stiger långsamt genom seklerna. I dess vatten står och ligger rester av tallurskogen. Sjön stiger och dränker långsamt skogen på grund av sina tillflöden av ytvatten från skogarna norr om isälvsavlagringen, med växtrester och humus, som småningom bildar ett växande lager av gyttja på botten. Eftersom även denna tjärn saknar avlopp vid ytan, och i stället dräneras ned i isälvs materialet, växer gyttjelagret långsamt och täpper till en allt större del av åsgropen, så att dess vattennivå långsamt genom årtusendena stiger (Lars Persson 1976). En grov tallstubbe med brandljud står i vattenlinjen. Många andra grova stubbar står längre ut i vattnet. De är rester av dränkta tallar, inte avverkade men brutna. Grova lågor ligger på botten. Det mesta av botten ser man naturligtvis inte, men förmodligen finns även där rester av den tallskog som koloniserade det isfria landet och växte opåverkad av människan.

Stranden vid Stråsjö-Långtjärn är smal. Aspar, videbuskar *Salix*, björkar och grannar kompletterar tallskogen. Fältskiktet är något örtrikare, men övergår strax till den bärrisvegetation som dominerar på åsen.

Ytterligare en annan variant på vattenföring i en åsgrop erbjuder den lilla vattensamling som Benbergsbäcken mynnar i. Den ligger bara 75 m V om Gröntjärn. Vattnet i bäcken är som vanligt i skogslandet humusrikt och vattnet i vattensamlingen är ganska brunt. Den lilla vattensamlingen saknar ytavlopp och är i det avseendet lik Stråsjö-Långtjärn.

Däremot samlar den inte på sig gytjta el-
ler annat organiskt material på botten.
Dess botten är fortfarande, efter alla de
tusentals åren, genomsläpplig och vatt-
net dräneras neråt och österut till Grönt-
järn, där det tränger fram ur botten, helt
utan brun färg. Den korta passagen ge-
nom isälvsgruset avlägsnar alla humus-
ämnen. Filtreringen måste vara aktiv, tro-
ligen utförd av mikroorganismer.

Varför byggs det då upp ett gytjelager
på botten av Stråsjö-Långtjärn, men inte i
Benbergsbäckens slutstation? Jag tror att
det beror på att den senare är så grund,
ibland tom, att organiskt material i en sy-
rerik miljö bryts ned i samma takt som det
ansamlas. Vegetationen på dess botten
och stränder är också frodig, med täta
höga fält av fjällnejlika, med en matta av
revsmörblomma *Ranunculus repens*, med
störvuxna strandgyllenplantor *Barbarea
stricta*, och vid rätt tid en gul bård av
kärtingtand *Lotus corniculatus* och en rosa
av kanelros *Rosa majalis*.

Lindmoren, 68814 15134

Lindmoren har även kallats Lönnmoren.
Bägge träarterna finns där, *Tilia cordata*
och *Acer platanifolius*, men de är f.ö. ex-
tremt sällsynta så långt mot NV i Hälsing-
land. På grund av deras förekomst har
området sparats från avverkning sedan
början av 1900-talet, och har möjligen inte
någonsin varit utsatt för systematisk av-
verkning. Ädellövträdens förekomst är
beroende av en speciell typ av vattenflöde.
I den storblockiga terrängen går vattnet
från den intilliggande Lindtjärnen under
jord, passerar en svag moränvall och dy-
ker upp i ett par källor 50-100 meter ned.

Därifrån fortsätter bäcken mest på ytan,
fortfarande i blockig terräng. Lindarna och
lönnarna står på och omkring detta mer
eller mindre underjordiska vattenflöde,
tillsammans med andra "lundväxter" som
blåsippa *Hepatica nobilis*, trolldruva
Actaea spicata, måbär *Ribes alpinum*,
underviol *Viola mirabilis*, skogstry
Lonicera xylosteum, och intill vattnet lite
dvärghäxört *Circaea alpina*. Reservatet
har f.ö. gammal skog med gran och asp
och rikligt med lågor.

Lönnen sätter många fröplantor i om-
rådet, linden inga alls. Linden bildar i norra
utkanten av sitt utbredningsområde gro-
bara frön bara om sensommaren blir ex-
tremt varm (Pigott, C.D. & Huntley, J.P.
1981). Normala somrar bildas inga grobara
frön på grund av att pollenslangarna inte
växer ner till ovariet. Det är sannolikt att
lindarna kom hit när klimatet var varmare,
kanske under värmetiden för 5000 år se-
dan. De individer som står där kvarlever
genom jordstammar och kan betraktas
som flertusenåriga, trots att de enskilda
stammarna bara blir några hundra år.

De första skogsfruarna *Epipogium
aphyllum* växte på stigen, en grupp på
fyra låga vita stänglar med blomknoppar,
varav en nästan utslagen. I det område
där de vanligen växer rikligast, inne un-
der stora aspar och granar där marken är
brun av löv, hittade vi inga. Troligen är
det något varmare på stigen.

I stället för skogsfruar hittade vi på
skogsfrulokalen många fruktkroppar från
förra året och några från innevarande år
av två arter av jordstjärna *Gastrum*. Fjol-
årsexemplaren var naturligtvis torra och
tomma, och de färska omogna, klotformiga

och bruna, med en ännu vit spormassa inuti, vackert framträdande när fruktkroppen klövs. Dessa jordstjärnor såg inte ut att vara varken kamjordstjärnor eller fyrflikiga jordstjärnor. Sedermera har Mikael Jeppson varit vänlig och tittat på dem. Han fann att det var dels kragjordstjärna *Gastrum triplex*, som förekom med både fjolårets och årets fruktkroppar, dels fransig jordstjärna *G. fimbriatum*, med fjolårets fruktkroppar. Han meddelar också följande beträffande deras utbredning: *G. triplex* befinner sig i Medelpad nära sin nordgräns. Kers beskrev 1977 fynd på Alnön. I Finland finns ett isolerat fynd vid 63 grader nordlig bredd. I övrigt är det en sydlig art. *G. fimbriatum* är spridd över landet och finns norrut åtminstone till 67 grader N.

På ett block, en aspstam och ett par kläna lönnstammar hittade vi aspfjädermossa *Neckera pennata*, en tämligen nordvästlig förekomst i förhållande till de övriga hälsingelokalerna. På en björklåga vid stigen växte den vackert lejongula och med rosaaktiga skivor försedda gulsköldingen *Pluteus leoninus*.

Brassberget, 68985 14959

Branden på Brassberget år 1888 torde ha varit hård. Endast ett fåtal gamla tallar överlevde branden. Bland vidkroniga och grova tallar, som kommit upp i ett mycket glest bestånd efter branden, hittar man enstaka som är bara en aning grövre, som har brandljud med upp till sex invallningar efter brand och alltså tillhör en mycket äldre generation, uppvuxen före den sista och före fem tidigare bränder. Det är tämligen glest mellan torrakorna och lågorna.

De flesta av dessa torde också ha brunnit upp. Skogen är i dag fortfarande på större delen av ytan tämligen gles, dominerad av asp, björk, tall och sälg med inslag av gran, som fläckvis dominerar.

Här, liksom överallt där gran och asp växer tillsammans, ser man hur de klarar den ömsesidiga konkurrensen om livsrummet. Där gran kommer upp under asp stannar granen under aspkronan och kommer aldrig upp ovanför den. Det beror på att aspens grenar är tåligare mot nötning och slag än granens, så att grangrenarna vid kontakten med aspgrenarna kommer till korta. Om däremot granen kommer upp i en lucka mellan asparna blir den ofta så småningom högre än asparna och kan påverka dem negativt eller konkurrera ut dem. Det är alltså normalt att dessa bägge trädslag bildar bestånd och åldras tillsammans, under förutsättning att asparna från början står tätt. Björkens grenar är också slitstarkare än barrträdens, men ändå brukar björken inte klara konkurrensen med gran. Hur aspen klarar sig på Brassberget är en central fråga, eftersom stora delar av reservatets naturvärden är knutna till detta trädslag. Fortfarande dominerar lövträden och framför allt aspen inom området. Den art som från början väckte Länsstyrelsens intresse för området, vitryggiga hackspetten, försvann tyvärr därifrån redan för mer än tio år sedan.

Brandfältet är så gammalt att täcket av blåbärsris och lingonris har slutit sig och blivit högt. Ändå finns i sydslutningen fläckar med lite glesare bärris. Där växer slätterfibbla *Hypochoeris maculata*, kattfot *Antennaria dioica* och liljekonvalj

Convallaria majalis, och på fem ställen fann vi också brudsporre *Gymnadenia conopsea*, som för övrigt i Hälsingland har mycket få växtplatser av detta slag. Den finns annars på myr på den basiska Los-bergarten och på slåttermarker. Vi tror att brudsporren tillsammans med de talrikare nattviolerna *Platanthera bifolia* och jungfru Marie nycklar *Dactylorhiza maculata* har kommit in på askan efter branden. Tydligare ser man brandens positiva effekt på etableringen av orkidéer på ett yngre brandfält, från 1933, norr om Skåvallssjön i Färila.

Sydbrantens lodytor har också några andra ovanliga inslag. Där växer skrovellav *Lobaria scrobiculata* på flera ställen, och märkligt nog bara på detta substrat och inte på sålgarna, som är tämligen talrika. Där finns också bronsnavellav *Umbilicaria polyrhiza* och andra navellavar, bl.a. troligen *U. cylindrica*, fast i så liten mängd att jag inte ville ta med mig någon kollekt. På en aspstam som står ett par dm från bergväggen finns en koloni av allémossa *Leucodon sciurioides*, som i Hälsingland är en raritet.

Blockmarken i sydbranten fortsätter nedanför berget och är inom ett område på ca 1000 kvadratmeter vid 68985 14957 så djup att inga träd växer där. Blocken är mosstäckta och har en gles och sparsam vegetation av linnea *Linnaea borealis*, harsyra *Oxalis acetosella*, skogsnarv *Moehringia trinervia*, lundgröe *Poa nemoralis*, skogsnäva *Geranium sylvaticum* och stenbräken *Cystopteris fragilis*, men också sötgräs *Cinna latifolia*. Sötgräs växer här på sin nordvästligaste lokal i landskapet i en liten

population om bara ca hundra plantor, ca 4 mil från närmaste lokal. Den växer i mosstäcket på blocken och hade denna sommar skadats av värmen och torkan, som varade under flera veckor efter mid-sommar, så att stråna såg ut att ha stannat i växten, många blad var bruna i spetsarna och en del plantor döda. Vipporna såg dock friska ut och frösättningen kan antas vara god. Jag har på andra ställen sett frön gro i september ur vippor som legat nedtryckta i mossan. Troligen bygger denna blockspecialist sin existens på god frösättning och förmodligen även en fröbank längre ned i mossan, eftersom många plantor även på andra lokaler kan ses vissna ned totalt under torra somrar, men populationen ändå överlever.

Denna typ av habitat är i Hälsingland vanligt för sötgräs, men arten växer även på vissa ställen fuktigt, på block, stubbar, lågor eller upphöjningar av jord vid någon bäck i tät skog. Där blir blomning och frösättning mindre, medan plantorna sannolikt klarar sig bra under många år.

Ensjölokarna, 69090 14863

Varje människa som kommenterar urskogen vid Ensjölokarna är lika entusiastisk (utom Lars Kardell). Ingen som jag har träffat har gått därifrån oberörd. Effekten är så mycket större eftersom verklig urskog är en sådan extrem raritet. I Gävleborgs län finns den bara på 0,003 % av skogsarealen, varav Ensjölokarna är hälften, 25 ha. Från stranden av någon av lokarna (små vattensamlingar) kan man få överblick över skogen. Man ser en horisont av ett sällsynt slag, med starkt

varierande höjd, med toppar med allehanda former, många av dem döda. Inne i skogen är det mängderna av grova lågor som ger det starkaste intrycket.

Man skulle kunna tro att den stora stormen 15 nov. 2001 hade fällt mycket av den gamla skogen i reservatet, men så är det inte. Ett fåtal talltorrakor föll men knappast någon levande gammal tall. Bara fem grova gamla granar i utloppspartiet söder om Stora loken fälldes av stormen, bl.a. den grövsta och längsta, som stigen passerar och som många har klappat. De granar som föll då har nu börjat angripas av violticka *Trichaptum abietinum*. Barken sitter kvar. Ännu finns ingen av de sällsynta svamparter, som ger reservatet sin betydelse. Man kan vänta sig att arter som har vuxit eller växer i den närmaste omgivningen, rosenticka *Fomitopsis rosea*, ullticka *Phellinus ferrugineofuscus*, rynkskinn *Phlebia centrifuga*, lappticka *Amylocystis lapponica* och blackticka *Junghuhnia collabens*, ska kolonisera dessa stammar under de närmaste åren.

Vid vårt besök var vattennivån i hela systemet av lokar lågt. Det var torrt i bäckfåran som är ytavlopp från Lilla Loken. I Utloppsloken, som är den sista vattensamlingen i systemet, S om och nedanför Stora Loken, såg man flera vattennivåer, med strömmande vatten emellan. Jag hörde där för första gången på den platsen ett porlande ljud. Det visade sig komma från ett hål mellan blocken nära det stora häggbuskage *Prunus padus* som finns vid lokens V strand. Där rann vatten ned och försvann, in under den angränsande mycket höga och grova

skogen med gran, asp och tall, som kläder moränvallen S och SV om loken. Vid våra tidigare besök där har detta avlopp sannolikt legat under vattenytan och varit tyst.

Ett stort antal urskogsarter demonstrerades i reservatet, många av dem på sina numer rätt välkända platser. Trots att området nu börjar bli ganska välinventerat dök emellertid åtminstone en nyhet upp, ett enda exemplar av en liten musslingliknande svamp, som växte på vågig kvastmossa *Dicranum polysetum*. Den ser ut som en *Arrhenia*-art, men måste granskas av expert.

Bäckan, Jannesbäcken, 68769 15012

Denna bäck och sumpskog är en del av Maj Johanssons hemmamarker, där hon har funnit skogsfru och återkommit för att försöka hitta flera. Här fann hon för mer än tio år sedan glesgröe *Glyceria lithuanica*. Det är fortfarande den nordvästligaste av artens lokaler i Hälsingland. Här har hon kunnat följa dess utveckling. I samband med avverkningsplanering fick hon Korsnäs att avstå från avverkning av den del av skogen där glesgröet växer. Efter avverkningen kom emellertid en storm, som fällde en hel del träd i kanten av hygget. När man sedan tog hand om detta virke körde man tvärs över bäcken, så att dess vattenföring minskade och vattnet tog delvis ny väg. Maj har så gott det går med handkraft ställt detta tillrätta. Gräset kan nu studeras både på fyra år gammalt hygge och i sin naturliga miljö. Det står alltid med rötterna i vatten. Det blir större på hygget och vipporna blir brunviolettera i stället för gröna. De hade

redan mognat när vi var där och småaxen föll sönder i bitar. Några av denna arts viktiga karaktärer studerades: Strået har många blad. De utgår växelvis åt höger och åt vänster och står därigenom alla i ett vertikalt plan. Bladen har mellan nerverna glest och oregelbundet utspridda mörka tvärgående streck, som bäst syns i genomfallande ljus. Vissa blad vänder sig, andra inte. Tillsammans med glesgröet växer här repestarr *Carex loliacea*, spädstarr *C. disperma* och fjällven *Agrostis mertensii*.

Bäckan, källa vid Tvärbäcken, 68775 14995

Ytterligare en exklusiv växtlokal har här drabbats av skogsbrukets hänsynslösa framfart. I samband med en avverkning intill denna källa har man kört tvärs igenom den. I kanten av hjulspåren rinner vattnet fram. Där står ett litet bestånd av köseven *Agrostis clavata* och ett något större bestånd av dvärghäxört *Circaea alpina* på vallen mellan de bäge hjulspåren. Visserligen gynnas bägge dessa arter av omrörning av marken, men den omledning av vattenflödet som har åstadkommit är en stor osäkerhetsfaktor för framtiden och vad som händer med dessa bäge konkurrenssvaga arter när brunrör *Calamagrostis purpurea* och andra stora växter tar över är ovisst.

Bäckan, Malmmyran, 68778 14983

Namnet kommer antagligen av att man här har tagit myrmalm, rostfärgad jord, för järnframställning. Det är ett av de få rikkärren i trakten. Jordmånen är ganska sur och endast få krävande rikkärrsarter finns. Mer

krävande arter än gräsull *Eriophorum latifolium*, snip *Trichophorum alpinum* och tvåblad *Listera ovata* finns varken här eller annorstädes på myrarna i denna trakt. På öppna myren nedanför växer ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* bland tuvsäv *Trichophorum cespitosum*.

Bäckeskogsvallen, 68789 14982

Maj Johansson har en andel i Bäckeskogsvallen, som finns med på 1781 års storskifteskartor. Vallen brukades fram till 1939. Därefter har större delen av den öppna marken fått växa igen, men en yta på en bråkdel av ett hektar vid ett par bevarade stugor har hållits öppen. Sommaren 1984 hittade Maj tre exemplar av topplåsbräken *Botrychium lanceolatum* och ett av rutlåsbräken *B. matricariifolium* i närheten av en av stugorna. Den senare arten hade då inte setts i Hälsingland i modern tid. Nästa år började Maj restaurera vallens gräsmarker, och utvidgar den åtgärdade arealen gradvis. Tät granskog nästan utan botten- och fältskikt har tagits bort, buskar röjts bort från andra delar av vallen, och slätter och bete införts. Varje år har låsbräkenplantorna räknats, utom vanlig låsbräken *B. lunaria*, som är allt för talrik. År 2000 var antalet topplåsbräkenplantor 376, rutlåsbräken 50 och höstlåsbräken *B. multifidum* 104. Fältagentiana *Gentianella campestris* dök också upp, något oklart hur.

Vid vårt besök hade Maj ändå fler års erfarenhet och berättade ytterligare detaljer om dessa växters beteende. Låsbräken är tämligen konstant och stationär. Rut- och topplåsbräken dyker upp på nya ställen, ökar, men minskar sedan

igen och kan helt försvinna från en del av grässvålen där den har funnits.

På mark under granar där inget botten- eller fältskikt fanns dök höstlåsbräken upp raskt efter att skogen hade tagits bort och örter och gräs hade etablerat sig. Många frågor kring låsbräknarnas mystiska uppträdande ventilerades.

På vallen visade vi också fjälltimotej *Phleum alpinum* och svenskfibbla *Pilosella floribunda*. På myrlänt mark intill vägen växte ängs- och svartfryle *Luzula multiflora* och *L. sudetica* tillsammans och skillnaderna demonstrerades. Massor av sotlav *Cyphelium inquinans* växer på de nedre delarna av två timrade byggnader som inte har varit målade.

Besöket på Bäckeskogsvallen blev för oss en intensiv upplevelse, för Maj en fridfull paus i ett idogt arbete för den biologiska mångfaldens skull. Det var också resans slutpunkt.

Citerad litteratur

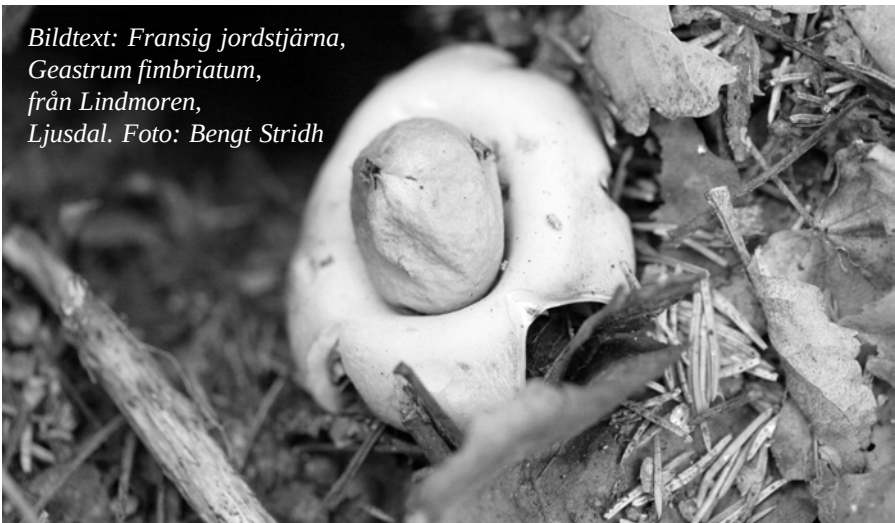
Persson, Lars, 1976. Sandviksmoarna - Gröntjärn. Naturinventering.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län.

Pigott, C.D. & Huntley, J.P. 1981.

Factors controlling the distribution of *Tilia cordata* at the northern limit of its geographical range. 3. Nature and causes of seed sterility. New Phytologist. 87:817-839.

Bildtext: Fransig jordstjärna,
Geastrum fimbriatum,
från Lindmoren,
Ljusdal. Foto: Bengt Stridh

Floran i Järvsö för 65 år sedan och nu – några exempel

Carl-Eric Carlsson

Vid en vindsröjning för en tid sedan hittade jag mitt gamla skolherbarium. När jag gick i realskolan i Ljusdal på 1940-talet var det obligatoriskt att vi skulle samla och pressa minst 100 vilda växter. Efter som jag hade en inspirerande biologilärare, Sara Lundell, blev jag intresserad av botanik och växtsamlande, och herbariet kom att omfatta bra mycket mer än de obligatoriska 100 arterna. Jag tog dessutom många dubletter, vilket visade sig vara en god affär, för då höstterminen började var det många som inte hade fått ihop sina 100 exemplar. Jag kunde sälja mina extra herbarieark med god förtjänst.

En skolkamrat med mer estetiska synpunkter på samlandet fogade ihop delar från olika exemplar till en vacker helhet. Tyvärr råkade han också foga ihop delar från olika arter, vilket inte var så lyckat vid det senare förhöret.

Efter realskolan tog andra intressen över och herbariet slängdes upp på vinden. Mott och mal har gjort sitt och av många växter är det nu inte så mycket kvar, men etiketterna finns bevarade. Dessutom hittade jag en anteckningsbok, där jag noga antecknat de intressantaste fynden. En del växtplatser har jag besökt på senare tid och gjort en del återfynd.

Här är några exempel på återbesökta lokaler för växter samlade åren 1939-1941:

-Ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* och tvåblad *Listera ovata*. Undersvik, Söromåsen, liten myr S om gården Haga, 68390 15279. Återfunnen.

-Brudsporre *Gymnadenia conopsea*. Järvsö, Nor, ängsbacke, 68390 15279. Ej återfunnen.

-Brudsporre. Undersvik, Söromåsen, ”Borgs” vid gården Bergåkra, ängsbacke, 68302 15255. Ej återfunnen.

-Skogsklocka *Campanula cervicaria*. Fyra olika platser. Återfunnen på samtliga. På en av platserna, Nianfors, Tosarbo, fann jag vid den landsomfattande skogsklockeinventeringen 2004 över 100 exemplar.

-Blåklint *Centaurea cyanus*, klätt *Agrostemma githago* och sminkrot *Lithospermum arvense*. Järvsö, Vik, i rågåker vid 68414 15200. De har inte återkommit där, men blåklint dök upp 1999 i dikeskanten nära den gamla lokalen i åkern. Kan den ha vilat i fröbanken?

-Notblomster *Lobelia dortmanna*. Järvsö, i sjöarna Vikarvågen, 68415 15194 och Sannavågen, 68410 15196. Ej återfunnen. Dessa sjöar är helt förändrade p.g.a. jordbrukets utsläpp.

-Brunklöver *Trifolium spadiceum*. Järvsö, Föränge, min tomt vid 68417 15200. Numer borta. Den var förr vanlig utefter alla vägkanter, men nu ser man den sällan.

-Rödkämpar *Plantago media* och backnejlika *Dianthus deltoides*. Järvsö, Föränge, min tomt vid 68417 15200. De växte på gårdstunet på den tiden och finns fortfarande kvar.

-Backskärvfrö *Thlaspi caerulescens*. Järvsö, Föränge, min tomt vid 68417 15200. Den noterade jag som ovanlig. Nu finns den i hundratal.

Brunkulla fanns också i herbariet, men den hade jag nog ”knyckt” ur pappas herbarium, för fyndplatsen var Näs i Jämtland, och där har jag aldrig varit.

Det roligaste fyndet var nog fjällgentiana *Gentiana nivalis*, nordstålört som det står i boken. Den fanns på gårdstunet här i Föränge den 11 juli 1940. Jag minns fyndet än i dag. Det var så överraskande att hitta denna växt hemma, som jag hade sett vid en vandring i fjällen veckan innan. Därför är jag säker på artbestämningen. Tyvärr var den borta året därpå. Den hade antagligen funnits där tidigare utan att jag hade lagt märke till den. Den var inte så ovanlig i dessa trakter tidigare enligt Wiströms hälsingeflora. Att den försvann berodde nog på att vägen över gårdstunet fick växa igen.

Även om exemplen ur mitt herbarium och min anteckningsbok är ganska få räcker de för att ge tydliga bevis för den stora förändring som har ägt rum i framförallt kulturlandskapets flora under 65 år.

Kommentar till fjällgentianan i Järvsö1940

Anders Delin

Carl-Erics fynd av fjällgentiana i Järvsö 1940 är ett av de mer sentida som har gjorts. Det finns ett tjugotal hälsingelokaler för arten i litteraturen och herbarierna, alla från 1800-talet, utom Zander Säfverstams, som samlade den 1952 i Hassela, Korpåsen, vilket möjligen är det allra senaste fyndet av denna för igenväxning och högvuxen vegetation ytterst känsliga art. Den torde ha vandrat ner från den lågvuxna vegetationen på fjällheden till det ytterst kortbetade jordbrukslandskap som var typiskt under 1800-talet, men nu är försvunnet.

Försommarvandring i Årsunda

Ove Lennström

Efter en regnig lördag förväntade vi oss en regnfri söndag. Just därför började det störtregna precis klockan tio då sju personer slöt upp vid Årsunda idrottsplats för att söka vederkvickelse bland fåglar och blommor, insekter och träd. Ansvarig för utflykten var, förutom kåsören, Årsunda-oraklet Gunni Hedkvist. Det hon inte kan om Årsunda och dess växter är inte värt att veta. Hon startade föreställningen genom att gå in på en villaträdgård för att plocka tvenne blåa blommor. Majveronikor och vårförgätmigejer blommade ymnigt denna kalla försommardag den 5 juni anno 2005.

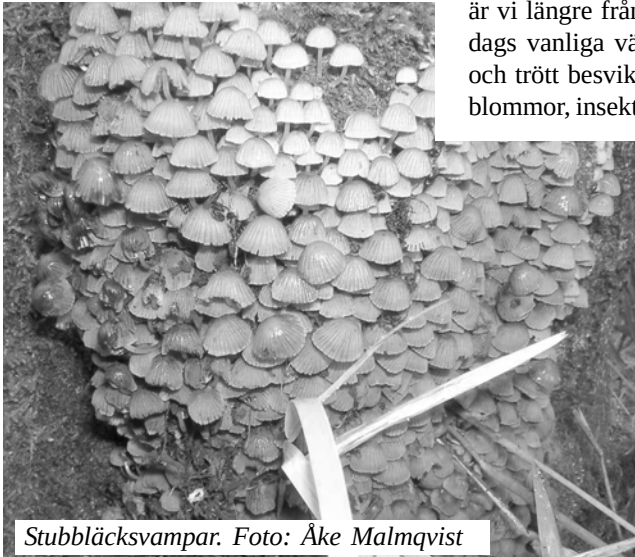
Bland övriga deltagare märktes Dahlbäckarna, paret med stenkoll. Anne-Marie med falkblicken riktad mot backen, inget strå undgick observation, Göran ivrigt spanande mot varje trädtopp i hopp om att få ett nytt årskryss. Birgitta Hellström tog på sig skrivearbetet då hon var försedd med paraply. Åke Malmqvist, mästereftografen, svarade för bildmaterialet under färden, som förlöpte öster om Enköpingsåsen dit isälven transporterat allt finmaterial till årsundaböndernas båt-nad. Marianne var en ny bekantskap i GÅBS-sammanhang men välkänd från SNF-aktiviteter runt Sandviken.

Efter en dyblöt färd över öppna fält slutade det regna då vi nått fram till skogen. Skogen bestod av ett stort sammanhängande lövträdsområde, dominerat av asp, överallt omgärdat av åkermark. Anne-Marie konstaterade snart "hässlebrodd", varefter Gunni med stor förvåning konstaterade "ej registrerad från rutan", varvid Birgitta trädde i aktion. Trots en protesterande koordinatregistreringsapparat lyckades hon pressa fram det sista ur de snart förbrukade batterierna. Vandringen gick därefter vidare genom aspskogen där myggen sökte föda. Vi var tacksamma att det inte var samma art som härjar i Österfärnebo. Väl framme vid ett öppet fält syntes en lada, som gjord för en fikapaus. Ladan var ockuperad av en rävfamilj som såg sig tvungen att lämna densamma under vårt tillfälliga besök.

Efter intagen förplägnad styrdes kossan i riktning mot Fänja, utefter en åkerkant som var försedd med diverse starrarter vilka föranledde åsiktsutbyte. Efter ytterligare någon kilometer hördes Anne-Marie skrika till. Hon hade gått på en - som hon trodde - död grävling. Skriket föranleddes av att den döda grävlingen fortfarande levde. Den tycktes dock inte

ha långt kvar där den låg flämtande framför grytet. Här blev gruppen också välkomnad av en rosenfink som från en buske ropade sitt tilltalande "please to meet you". Efter luppstudier av isidierna på tuschlav, apothecierna på vägglav och avsaknad av dessa på en ägglav var vi framme vid ett av resans mål, en stenmur. Gunni upplyste om att "här har det inte bott folk på hundra år". Trots detta växte det ymnigt av blågull på den ödetomt vars enda kännetecken var just stenmuren. Ett konkret bevis på växters överlevnadsförmåga då de hamnar i lämpliga habitat.

Under vår fortsatta färd genom skogen, förevigade Åke en sällsamt vacker grupp av stubbläcksvampar växande på foten av en asp. Väl framme vid nästa stoppunkt, vårdlokalen, kunde denna skönhet avnjutas där den stod i sin vackraste skrud. Blommor i ömsom blått ömsom rött på samma planta fägnade ögat.

Stubbläcksvampar. Foto: Åke Malmqvist

Vägen mot den från början avsedda fikaplatsen kantades av fjolårsstänglar från skogsklockor där bladen till årets bloms-ter lurade förväntansfullt. Ute på fälten kunde fem tranor och ett rådjur studeras, och minsann kom inte en räv smygande i samma fält. Fikaplatserna var en väl utvald sydluta med många stenar av stolsformat. Här tittade vi på skrynkeltarr och Kalle-Ankastarr (egen terminologi, officiellt blek- och pillerstarr) innan vi fortsatte mot Gunnis trädgård. På hemvägen hördes både svarthätta och trädgårdssångare varför den sedvanliga diskussionen vilken som sjöng kunde lämnas därhän.

Dagen avslutades med en genomgång av Gunnis praktträdgård där vi förevisades alla celibreteter som hon samlat på sig under många år. En Edens lustgård eller åtminstone paradiset förgård.

Väl hemma känner jag mig nöjd med dagen. All lycka innebär ju en flykt från och ovanom vardagen. Och ingenstans är vi längre från oss själva och vår vardags vanliga värld av förkrympt glädje och trött besvikelse än bland fåglar och blommor, insekter och träd.

Caliciopsis calicioides på asp bark. Foto: Nicklas Gustavsson.

Navelmossa. Foto: Anders Delin

Göran Törnqvist

Göran Törnqvist avled den 22 feb. 2005. Hans kärleksfulla relation till moder jord och hans skarpa blick för sammanhangen i naturen skymtar i några artiklar han skrev för denna tidskrift under sina sista år. Hans uppmärksamhet på och förståelse för biologiska sammanhang grundade sig inte bara på observation utan även på praktik, eftersom han länge drev jordbruk i liten skala i Bergsjö i Nordanstig.

Hans vänliga väsen gjorde honom till en uppskattad vägvisare och lärare vid blomstervandringar och en god ledare för arbetslag med landskapsvårdande uppdrag inom skogsvårdsorganisationen och för Nordanstigs kommun.

Göran deltog mycket aktivt i inventeringen av Hälsinglands kärleväxtflora, men var också en strövare och turist i stora delar av Sverige, och hade ambitionen att på plats se och studera så många arter som möjligt. Allra mest älskade han nog att smyga längs skogsbäckarna, där han både som yngling och på äldre dagar överlistade öringen, men då även fröjdades över nya fynd av glesgröe *Glyceria lithuanica* och andra huldrelika skogsinnevånare.

Göran var en stor tillgång även för Naturskyddsföreningen i Nordanstig och anlätades ofta i dess arbete för biologisk mångfald. I december 2004 fick han för sina mångåriga insatser föreningens miljöpris, något som han uppskattade mycket men tyvärr inte fick glädja sig åt så länge.

Göran var en verklig hedersman och lämnar ett stort tomrum efter sig, både som en mycket god kamrat och värdefull naturvårdare.

Anders Delin och Sven Norman

Göran Törnqvists skrifter i VÄX:
Besök på ön Gran, Gävleborgs läns östligaste punkt och utpost i norr,
VÄX 3/2003, sid. 14-16.

Sen fältgentiana *Gentianella campestris* i Hassela,
VÄX 1/2004, sid. 30.

Växter - ett begär och umgänge,
VÄX 1/2004, sid. 32-33.

Storön - blivande naturreservat som fått slita ont,
VÄX 2/2004, sid. 11-14.

Navelmossa *Athalamia hyalina* i Gästrikland

Anders Delin

Navelmossa Athalamia hyalina är en oansenlig bållevermossa inom ordningen Marchantiales och familjen Cleveaceae. Den har tidigare gått under namnet *Clevea hyalina*. Den finns huvudsakligen dels i fjällen, dels på kalkberggrund i södra Sverige, t.ex. alvar på Öland och Gotland.

Navelmossan syns nästan bara under de fuktiga delarna av året. Under sommartorkan är den reducerad till minimala gröna fragment, som nog observeras bara av den som vet om att den finns på platsen. Under våren är den grön och tydlig, som en mycket liten lungmossa med radiärt utstrålande bålgrenar. Småningom utvecklar honplantorna "blommor" i form av ljusgröna klot på lodräta skaft (foto).

Dessa utgår från bålens översida, alldeles intill dess spets, vilket är en viktig artkaraktär. På flera snarlika arter kommer de från bålens undersida.

Kloten på sina skaft kallas receptakler och innehåller honorganen, som efter befruktning utvecklar sporkapslar.

Fynd i Gästrikland

**Jon-Jonsberget, Hamrånge,
67562 15683**

Från Bergby i Hamrånge församling i Gävle kommun sträcker sig i sydöstlig riktning ett mäktigt grönstensstråk ner till Hamrångefjärden. Grönstenen är sprickrik, lättvittrad och kalkrik. Enligt Per H. Lundegård 1967 innehåller berget vid vattentornet i Bergby, på Viby kulle, 9,8 % CaO. Bergarten kallas en omvandlad spilit. I grönstensstråket finns f.ö. porfyrit och mandelsten. Grönstensstråket reser sig som en serie låga och skogbeväxta kullar, i NO och SV omgivna av åkermarker.

En av kullarna kallas Jon-Jonsberget, och reser sig ca 20 m över omgivande odlingsjordar. Jon-Jonsberget förekommer inte i äldre botanisk litteratur eller de

offentliga herbarierna. Peter Ståhl och Berit Berglund var där den 6 aug. 1985 och noterade gulmåra, getrams, harmynta, gul fetknopp, kärleksört och harklöver, *Galium verum*, *Polygonatum odoratum*, *Satureja acinos*, *Sedum acre*, *Hylotelephium telephium* ssp. *maximum*, *Trifolium arvense*, men det första försöket till fullständig inventering av kärlväxtfloran gjorde Gunni Hedkvist, Lotta Skogh (Delin) och jag den 18 juli 1993. Lotta och jag har sedan besökt berget 1 maj och 15 nov. 1994 och 14 maj 2000. Malte Edman, Gunnar Ersare, Lotta, Ellinor Delin och jag var där den 4 nov. 2000.

Det första intrycket av Jon-Jonsberget är att man på hållarna där, mitt i skogen, möter en torrbackflora som man annars finner på sedan länge välhävdade torra slätter- eller betesmarker. Dessa torrbacksväxter växer på ett av vittring grodigt och klyftat berg med tydligen mycket bättre vattenhållande förmåga än granit och med hög halt av basiska mineral. Förutom de redan nämnda arterna fann vi backnejlika, bockrot, femfingerört, fårsvingel, gråfibbla, gröknavel, kvastfibbla, liten blålocka, prästkrag, vitmåra, backglim, backtrav, bergmynta, duvicker, kattfot, klofibbla, låsbräken, nagelört, sandnarv, svartkämpar, tjärblomster, vår-förgätmigej och vårveronika *Dianthus deltoides*, *Pimpinella saxifraga*, *Potentilla argentea*, *Festuca ovina*, *Pilosella officinarum*, *Scleranthus annuus*, *Pilosella* cf. *cymosa*, *Campanula rotundifolia*, *Leucanthemum vulgare*, *Galium boreale*, *Silene nutans*, *Arabidopsis thaliana*, *Satureja vulgaris*, *Vicia hirsuta*, *Antennaria dioica*, *Crepis tectorum*, *Botrychium lunaria*, *Erophila verna*, *Arenaria serpyllifolia*, *Plantago lanceolata*, *Viscaria vulgaris*, *Myosotis stricta*, *Veronica verna*.

I bergspringor trivs hällebräken, stenbräken, stensöta, gaffelbräken, svartbräken, och hybriden mellan gaffel- och svartbräken *Woodsia ilvensis*, *Cystopteris fragilis*, *Polypodium vulgare*, *Asplenium septentrionale*, *A. trichomanes* och *A. septentrionale* x *trichomanes*.

Den 1 maj 1994 hittade jag också en vacker liten mossa i en horisontell skreva i grönstensbergets övre del, på tunn jord tillsammans med sandnarv, backtrav *Arabidopsis thaliana* och nagelört. Den hade receptakler liknande små runda hättor med nedhängande frans i kanten. Vid återbesök den 4 nov. 2000 såg vi åter mossan, men då utan receptakler. Gunnar Ersare artbestämde den till navelmossa. Vid besök den 9 juni 2001 med Gunnar Ersare, Åke Ågren, Birgitta Hellström och Gunni Hedkvist fann vi skruppna torra bålar och receptakler av arten.

Jon-Jonsbergets mossflora är även i övrigt rik på kalkälskande och i dessa trakter sällsynta arter. I överlutor finns rundfjädermossa *Neckera besseri*, på sin enda lokal i Gästrikland. I överlutor och lod- ytor växer platt fjädermossa *Neckera complanata*, grov baronmossa *Anomodon viticulosus* och guldlocks- mossa *Homalothecium sericeum*.

Viby kulle, Hamrånge, 67584 15567

Viby kulle ligger i centrala Bergby, i samma grönstensstråk som Jon-Jonsberget. På dess krön reser sig vattentornet.

Sten Ahlner publicerade den 17 juli 1927 i den numer nedlagda Norrlands- posten en artikel om Viby kulle. Han beskrev där den ovanligt rika floran på och intill kullen. På kullen finns sommartorra hållmarker med torrbacksflora. Vid basen av kullen finns fuktiga mullrika lundartade miljöer med värmekrävande arter.

Kullens sidor och krön är mycket kraftigt uppsplittrade, med otaliga sprickor, klyftor, hyllor och gropar. Det gör att fuktigare och skuggigare skrymslen överallt

finns nära intill mycket torra och soliga partier. På torrbacken finns tjärblomster, harmynta, brudbröd *Filipendula vulgaris*, kärleksört, kattfot, låsbräken och nagelört tillsammans med ett stort antal vanligare torrbackväxter.

I de branta klippyrtornas sprickor växer stenbräken, stensöta, svartbräken, gaffelbräken och hybriden mellan de sistnämnda.

Den 4 nov. 2000 hittade Lotta Delin navelmossa upptill på Viby kulle, vid 67584 15567. Den förblev emellertid en tid obestämd i mitt herbarium.

Kungsberget, Järbo, 673711 153844

De platta södra och mellersta delarna av Gästrikland övergår i nordväst i en bergigare norrländsk terräng. Det första större berg man möter är Kungsberget, en vallfartsort för utförsåkare om vintern. Skidbacken är på nordsluttningen.

Kungsbergets nordöstra, östra och sydöstra sidor är branta och mycket uppklyftade med många lodytor vettande i olika riktningar, med hyllor, blockgrottor och rasmarker. Sydväst om det största stupet, som delvis har överlutor, finns tre områden med taluskoner, branta sluttningar uppbyggda av småblock, sten, grus och finkornigare material, som sluttar ca 30 grader och har en något instabil yta. På dessa periodvis mycket torra marker finns värmeälskande och torktoleranta arter som kungsljus *Verbascum thapsus*, tjärblomster, hällebräken, backtrav och på ett ställe sandviol *Viola rupestris*.

Det mellersta av dessa områden är den sedan mycket länge kända lokalen för hassel *Corylus avellana*. Det är det minst torra av de tre, på vintern med ett par stora

isfall, som antyder att vattentillgången även på sommaren kan vara rikligare.

Det sydvästligaste området, vid 673711 153844, är en rasmark med stor andel finkornig jord mellan småblocken och stenarna. Det har visat sig vara en mycket ovanlig plats med sällsynta arter som är anpassade till ett i våra trakter ovanligt klimat och en tämligen basisk jordmån. För mig har detta område framstått som en klippträdgård på grund av den dominerande vegetationen som under gynnsamma (fuktiga) år består av prydligt utplacerade tuvor av hällebräken, svartbräken, gaffelbräken och tjärblomster, med inslag av backtrav, kungsljus och lundgröe *Poa nemoralis*.

På lodytorna på blocken inom området, och de bergpartier som avgränsar det, växer rikligt med guldlocksmossa *Homalothecium sericeum* som tecken på bergets tämligen höga pH. Kalkgynnade lavar som slanklav *Collema flaccidum* och grynig filtlav *Peltigera collina* finns också där.

Ur den stora lodyta som i söder avgränsar området kommer vatten som efterlämnar en vit kalkhinna på stenen. Bergarten i branten finns inte särskilt beskriven, men torde vara rätt basisk.

Klippträdgården skuggas inte av några träd. Den vänder sig mot förmiddagssolen och fångar på grund av sin lutning upp mer av dess värme än en horisontell yta. Berget ackumulerar värme som håller markytan varm under natten, och den branta sluttningen medför att kall nattluft rinner ner till lägre nivåer. Kärleväxterna där kommer igång tidigare på våren än de som växer nere på plan mark.

Troligen är det väl också den varma miljön som gör att detta är det enda ställe i Järbo där jag har sett snok *Natrix natrix*, senast två stycken tillsammans den 25 april 2005.

Det varma läget ger fördelar på våren, men kan leda till torkskador under regnfattiga sommarperioder. Så var det t.ex. försommaren 2004, då de små ormbunkarna förlorade en hel del av sin bladmassa men sköt nya skott och blad under sensommaren.

På jorden mellan block och stenar i klippträdgården såg jag den 13 juli 2004, efter tre veckor med regnigt väder, något som kunde vara navelmossa. Den 27 mars 2005 sågs friska och många bålur av denna och 25 april 2005 hade de utvecklats till ljusgröna receptakler, som innehöll fortfarande omogna våta mjuka sporgömmen. Då kunde de artbestämmas: Små smala bålur med porer som i mikroskopet hade stjärnformig kontur, bål med luftkamarvävnad som upptar mer än hälften av tvärsnittstjockleken, receptakel uppväxande från bålöversidan, röda fjäll på kanten av undersidan, utan slemhår på kanten. Mossan förändrades inte så mycket mellan 25 april och 12 maj, då vädret var kallt. Den 26 juni 2005, efter en tämligen fuktig vår och försommar, återstod endast små spetsdelar av bålarna, och receptaklerna var gråbruna och torra, med på något ställe synliga kvarsittande sporer.

Navelmossan lär enligt moderna mossfloror inte vara påträffad i Gästrikland. Damsholt uppger t.ex. inget fynd därifrån och Henrik Weibull har undersökt saken åt mig och inte funnit någon notering.

Diskussion

Navelmossan har gäckat många botanister, bl.a. på grund av att den ofta vilar under sommaren, då de flesta botanister är aktiva, och då är ytterst svårt att se.

Gunnar Samuelsson (1920) var en av dem som tidigt lyckades avslöja den. Hans text nedan är fortfarande aktuell: ”Marchantiaceerna utgöra utan tvivel en av de intressantaste mossgrupperna. Men tyvärr äro de flesta av våra arter så sällsynta, att mycket få personer haft tillfälle att studera dem ute i naturen. Genom lyckliga omständigheter har jag anträffat alla svenska arter, samtliga på nya fyndorter.

... Var och en som på minsta sätt intresserar sig för mossor har naturligtvis sett *Marchantia polymorpha*, allmän som den är, snart sagt överallt i Sverige och dessutom utpräglad nitrofil, så att den förekommer ända in på städernas gator.

... Av de övriga arterna är det väl egentligen endast *Preissia commutata* (= *Preissia quadrata*) som traktvis, nämligen i kalkområden, kan bli verkligt allmän. I södra och mellersta Sverige är även *Fegatella conica* (= *Conocephalum conicum*) ganska spridd, om också något ojämnt. Kanske behöver man ej heller ha särskilt stor tur för att på någon bergknalle anträffa *Asterella pilosa*. De övriga sex, eller om man så vill åtta, svenska arterna äro däremot samtliga att beteckna som rena, delvis mycket stora sällsyntheter ...

... De enda rika fyndorter för marchantiaceer, som man hittills känt från södra Sverige, äro alvarområdena på Öland och Gotland. Jag har upptäckt ett nytt område, som väl kan mäta sig med dessa.

... De goda fynden mötte 1917 på Runmarön. Almquist och jag gjorde den 3 juni en exkursion förbi Vitträskis sydända och längs dess östsida. I flera kalkkärr anträffades *Preissia* vackert fruktificerande. I ett sådant vid Söderby sågos även *Moerckia (Pallavicinia) flotowiana* (= *Moerckia hibernica*) och *Aneura incurvata* (= *Riccardia incurvata*?). Och på kalkhällar vid Vitträskis sydända (Söderby) liksom mitt på östsidan anträffades *Clevea hyalina* rikligt på den nakna jorden i sprickorna mellan *Cladonia*-matorna.”

Nils Albertson skriver 1941:

”Reimers’ (1940) beskrivning av *Clevea*’s förekomstsätt i Harz-området.....

Clevea växer sålunda tillsammans med de för Ölands och Gotlands alvarmarker så karakteristiska brokiga jordlavar, av vilka de flesta (t.ex. *Lecidea decipiens*, *Toniaria*-arter, *Lecanora lentigera*) också förekomma i Västergötland. Liksom på Öland och Gotland uppträder *Clevea* i Harzområdet huvudsakligen på uppfrysningsmark.”

Herman Persson skriver 1944 i en kommentar till Karlsöarnas mossflora:

”Under våren och sommaren år 1944 erbjöd sig för mig goda tillfällen att på levande material tränga *Clevea*-problemet närmare inpå livet. I slutet av maj upptäckte S. Arnell och förf. den första *Clevea*-lokalen i Södermanland. Vid Kroka nära N-ändan av Utö växte den ganska rikligt. Senare fann jag den i massvegetation på Ångsberget (höjd 40) nära öns S-ända. I slutet av juli påbörjade jag en månadslång undersökning av mossfloran inom Abisko nationalpark i

Torne lappmark, varvid jag under några exkursioner hade förmånen att åtnjuta S. Arnells sällskap. Å det till en del inom nationalparken belägna fjället Tsininajaskatjåtkko (Slåttatjåtkko) hade G. Samuelsson (1920) påträffat *Clevea hyalina* å dess hittills enda kända lokal i de svenska fjällen. Arten visade sig vara mycket utbredd inom nationalparken, där den, ofta rikligt, uppträdde i övre delen av björk- och nedre delen av den alpina regionen.

Å Utö- liksom på Abisko-lokalerna visade det sig att såväl bålen allmänna utseende och form, buk fjällens utbildning som längden av receptaklerna voro underkastade betydande variationer. Någon möjlighet att på karaktärer av sådant slag hålla *C. hyalina* och *C. suecica* isär förefinnes ej. Detta är för övrigt ej annat än vad man kunnat vänta sig. Känt är ju hur mycket marchantiaceerna i allmänhet variera just i de nyss nämnda karaktärerna. Orsaken härtill ligger helt visst främst i att de så ofta, på grund av deras val av ståndort, äro utsatta för uttorkning. Mycket fåtala felbestämningar, även till släktet, ha t.ex. skett genom att arter, som normalt ha långskaftade honinflorescenser, ofta föreläggat i exemplar där de senare varit helt eller i det närmaste oskaftade.

Bengt Pettersson skriver 1946:

”Uppgifterna om marchantialernas livslängd äro sparsamma i litteraturen Hos de gotländska hållmarkernas *Clevea* bortdo visserligen många båggrenar, speciellt de fruktifikativa, under sommaren, men en väsentlig del persisterar på hygrikt gynnsamma mikroståndorter och uppriskas till nytt liv under sommarens

regnperioder. Den varma, torra delen av året är i stort sett en viloperiod. Mossan "översomrar" då genom sina bålspetsar."

Söderberg m.fl. skriver år (SBT 58) om mossfloran på Smålands Taberg:

"Huvudmassan utgöres av järnmalm, magnetit-olivinit, som är en ultrabasisisk bergart Malmens järnhalt är låg, i medeltal 31 %. Däremot innehåller den ganska mycket olivin (43-58,5 %), och det är detta magnesiumhaltiga mineral som svarar för alkaliniteten..... Vi har i första hand undersökt mossfloran på järmmalmen, men inte vid själva gruvan, där de släta bergväggarna så gott som helt saknar vegetation, utan i de omtalade gamla dagbrotten på östsidan av södra toppen, närmare bestämt branterna och avsatserna under dessa. Följande mer sällsynta arter har endast anträffats på denna lokal, ett par dock även i branter på norra toppen fast mycket sparsamt: *Asterella ludwigii*, *Clevea hyalina*, *Mannia fragrans*, *Neesiella pilosa*, *Anomobryum concinatum*, *Cynodontium bruntonii* och den redan nämnda *Plagiobryum zierii*.

Damsholt skriver 2002 att navelmossan växer dels i fjälltrakterna i berg, på kalkhaltig jord i sluttningar och i skrevor i kalkhaltigt berg. Dels finns den i lågländet på kalkalvar. Den har en vid utbredning i Europa, Afrika, Asien och Nordamerika, men är sällsynt.

Long m.fl. skriver 2003 om första fyndet på Brittiska öarna: "The liverwort *Athalamia hyalina* and the family Cleveaceae are reported as new to the British Isles from the eastern Scottish Highlands. It occurs on thin soil on eroding limestone ledges in a montane

habitat with a continental climate. It is in active growth in the winter months, producing spores in spring."

På Internet hittar man följande text från Tom L. Blockeel i en mötesrapport 1999: "*Athalamia hyalina* is in many ways a characteristic Arctic-Alpine species, widespread in Scandinavia and the Alps. But it also turns up as a rarity in submontane Mediterranean localities. It has been known on Crete for many years and it occurs in the south of mainland Greece, where the author collected it in two places in 1995, one of them at an altitude only slightly in excess of 1000 m, in a fairly benign Mediterranean environment. The common factor between these southern and northern stations appears to be a seasonally arid climate, to which *A. hyalina* is presumably well adapted. (seasonally arid climate = periodvis torrt klimat).

Det tycks som om navelmossan i Gästrikland följer sitt från andra trakter kända mönster och förekommer framför allt på berg med högt pH, som torkar ut under försommaren. Andra delar av landskapet som har basisisk berggrund, t. ex. Torsåker, borde också kunna vara lämpliga för den.

Citerad litteratur

- Ahlner, Sten, 1927. Botaniska strövtåg i Gästrikland, II, Viby kulle, Norrlands-posten 17 juli 1927.
- Albertson, Nils. 1941. Bidrag till Falbygdens moss- och lavflora. Svensk Bot. Tidskr. 35:113-132.
- Blockeel, Tom L., 1999.
<http://rbg-web2.rbge.org.uk/bbs/meetings/mtgs99.htm>.

- Damsholt, Kell, 2002. Illustrated Flora of Nordic Liverworts and Hornworts. Nord. Bryol. Soc., Lund.
- Delin, Anders, 1994. Viby kulle 66 år efter Ahlner, VÄX 2/1994, sid. 12-14.
- Delin, Anders, Edman, Malte och Ersare, Gunnar, 2001. Jon-Jonsberget i Hamrånge, grönstensberg med rik flora. VÄX 1/2001, sid. 34-38.
- Hallingbäck, Tomas, 1981. Mossor, Stockholm, sid. 208.
- Long, D.G., Rothero, G.P. and Paton, J.A. 2003. *Athalamia hyalina* (Sommerf.) S.Hatt. in Scotland, new to the British Isles. Journal of Bryology, vol. 25, no. 4, pp. 253-257(5).
- Lundegårdh, Per H., 1967. Berggrunden i Gävleborgs län, Stockholm, karta.
- Lundqvist, G., 1963. Beskrivning till jordartskarta över Gävleborgs län, Stockholm, sid. 31. Originalkartor i Lantmäteriets arkiv.
- Persson, Herman, 1944. Till kännedomen om Karlsöarnas mossflora. Svensk Bot. Tidskr. 38:331-364.
- Pettersson, Bengt, 1946. Mannia fragrans, ett nytt tillskott till den svenska marchantiacé-floran. Svensk Bot. Tidskr. 40:31-54.
- Samuelsson, Gunnar. 1920. Svensk Bot. Tidskr. 14:129-135.
- Söderberg, I., Johannesson, J. och Österlind, F.O.: Om mossfloran på Smålands Taberg. SBT 58:465-485.
- Weibull, Henrik. 2005. Brev 15 maj.

Ropalospora hibernica ny lav för Sverige

Åke Ågren

Mörkgrå kornig sprickig bål med brungula-brunsvarta soral, ibland med tjock svart begränsningslinje. Steril. Funnen första gången på ett litet berg vid Hällmyra i Söderhamn 1994 och insänd till Uppsala Fytotek. Funnen även senare på Trollmyrberget Trönö och Klossdamberget Söderhamn (bara 100 m från min bostad). Alla på sydvända branter.

Det var svårt att hitta någon lav som stämde in på beskrivningen i T. Foucards skorplavsflora, men i år har det konstaterats vara *Ropalospora hibernica* tidigare funnen i Norge. Den har nu även rapporterats från Värmland och Västerbotten.

Växtfynd i Söderhamns kommun

Åke Ågren

Flockarun *Centaureum erythraea*

Ny art för Norrland. Pedro Haglund som är måg till Gunnar Bodlund har paddlat kanot i Söderhamns skärgård och landstigit på några öar. Då tyckte Gunnar att Pedro kunde rafa med sig någon växt som såg ovanlig ut och fyndet av flockarun blev följd av detta från södra delen av Klacksörarna. Hur stort beståndet är i skrivande stund är oklart, men bör undersökas.

Kalmolke *Sonchus arvensis* var. *glabrescens*

Pär Hedwall har urskilt kalmolke från den vanliga åkermolken *S. arvense*. Åkermolken är ju fullprickad av gula glandelhår men kalmolken är helt kal. Mellanformer förekommer? Kalmolken växte på en stenig järnvägsslänt i Berga i Söderala. I de utkomna landskapsflororna behandlas varieteten sparsamt, den kan vara förbisedd men kan också vara sällsynt.

Klappermolke *Sonchus arvensis* var. *maritimus*

Klappermolken har en tydlig bladrosett och med mindre flikiga blad än åkermolken (bra bild i Nordiska Floran). Funnen på havsstrand i Djupvik Norrala. Det är troligt att det är klappermolken som är den vanligaste molken på havsstränder här i Söderhamn.

Knölsmörbomma *Ranunculus bulbosus*

Man behöver inte gräva upp knölarna för att konstatera om det är denna art, då man kan se att foderbladen hänger ner från kronbladen, vilket de ej gör på vanliga smörblomman *R. acris*. Arten är uppgiven av Wiström 1898 som växande på Faxeholmen, Söderhamn. Jag har förgäves sökt den där, men även på andra tänkbara marker, men har nu funnit den på Väster i Söderhamn i ett 20-tal ex. Ett efterlängtat fynd. Nyman 1867 kallar den lökmöjan och skriver bl.a. ”Sättet hvarpå dess knöllika stamdel ökar växten är märkligt och kan i någon mån liknas vid palmernas utveckling ur deras toppknopp. Nämde löklikä knöl alstrar nemligen hvaråt sidan en ny sådan, men alltid uppåt, så att den nya kommer att sitta öfver den gamla, hvilken den ofta öfverträffar i storlek. Den sednare dör men den unga utvecklar en ny stjelk, och växten skulle på detta sätt småningom komma alldeles ofvan jord om icke rötterna droge den nedåt, så att den nya knölen kan intaga den multnades ställe. Löken har föreslagits till bruk i brist på spanska flugor, helst den kan förvaras i sand öfver vintern”. Med bruk menas medicinskt bruk och spanska flugan är en skalbagge som använts i en drog gjord på skalbaggens inälvor!

Stor sötväppling *Melilotus altissimus*

Funnen på havsstränder eller nära i Djupvik Norrala, Åsbacka Sandarne och i Storstenshare Ljusne. Lik gul sötväppling *M. officinalis*. Arterna skiljs åt genom att på stor sötväppling är blommans köl lika lång som vingarna och seglet och skidan hårig, medan på gul sötväppling kölen är kortare än vingarna och seglet och skidan är kal. Troligen en barlastväxt här i kommunen. I Wiströms förteckning 1898 betraktas *M. altissimus* och *M. officinalis* som synonymer, varför det är omöjligt att dra slutsatser om den tidens förekomster av arten.

Sareptasenap *Brassica juncea*

Två ex i fröställning blev funna år 2004 på en slänt mellan ett industrihus och en parkering i Ljusne. Sareptasenapen är lik åkerkål *B. rapa*, men utan stjälk-omfattande blad och med grövre skidor. Växten återkom ej 2005. Ny för Hälsingland.

Häckvide *Salix x smithiana*

Typiskt för arten är brett lansettlika blad och tätt med svagt krusiga hår på undersidan. Häckvidet växer i samma område i Åsbacka Sandarne som purpurknipproten *Epipactis atrorubens*. Här har företagits en grov gallring för två år sedan, vilket har fått till följd att lövsly, kirskål *Aegopodium podagraria* och korsörter *Senecio* har översållat området, även jättebalsamin *Impatiens glandulifera* har nu tillkommit och vi vet vilken stor förmåga denna art har att utvidga sig. Utan årlig rensning kring purpurknipprötterna så är denna för oss sällsynta art snart ut-

gången. Häckviden är nog odlad mer i södra Sverige men kan också vildspridas. Troligen ny för Hälsingland.

Luddtåtel *Holcus lanatus*

Funnen på jordhög och sjöstrand vid marmen Söderala. Ny för Söderhamns kommun. Få fynd i Hälsingland.

Duvvicker *Vicia hirsuta*

Funnen på gräsmark på gamla delen av Långtå sopstation Söderhamn. Andra fyndet i Hälsingland i modern tid. Växte här tillsammans med strandfräne *Rorippa sylvestris* som annars mest påträffats i trädgårdsrabatter.

Finsk fingerört *Potentilla intermedia*

Massförekomst av finsk fingerört har påträffats vid Duvön i Sandarne. Duvön är ingen ö utan ett område mest bestående av grus, men lite jord, och har använts som upplag bl.a. för bark (kanske från Finland). Här växte 3000-4000 ex av arten i tuvor från två till sexton i varje tuva. Tredje fyndet i Hälsingland. Vid ett besök för ca 20 år sedan växte här ingen finsk fingerört men ovanliga arter som sandvita *Berteroia incana* och bergkårel *Erysimum strictum* vilka nu fortfarande fanns kvar.

Caliciopsis calicioides i Trönö

Anders Delin

Skogsgruppen i Naturskyddsföreningen i Gävleborgs län anordnade den 4 juni 2005 en exkursion till Trönö i nordligaste delen av Söderhamns kommun. Vi gick i berget NV om Yxberg, på fastigheten Långbro 4:4, i ett tämligen nybildat naturreservat, på jakt efter arter som här gynnas av en ovanligt asprig skog.

På en grov asp vid 681997 155366 hittade jag en fantasifullt formad och mycket vacker svart svamp, samtidigt som Fredrik Jonsson på samma stam kände igen en viss gråbrun färgton som tydande på dvärgtufs *Leptogium teretiusculum*, vilket också besannades genom luppen.

Svampen var ca 3 mm hög och bestod av ett knippe av smala flaskor. Från varje flaskbotten utgick ett skaft som kom från en för flera flaskor gemensam fästplatta på barken. Flaskornas halsar var snabellikt utdragna och hade i spetsen lite brunt pulver, som såg ut som sporer. Det fanns många sådana här blanksvarta knippen på den ljusgrå grova barken.

Jag misstänkte att det kunde vara en pyrenomycet och sände den till Nils Lundqvist, som jag tackar hjärtligt för arbetet med artbestämningen, som bestod av flera led. Han skriver så här:

”Vid mikroskopering avslöjas att knölen (flaskan) innehåller asci med långa skaft och med sporer. Dessa samlas i snabelns topp, sedan asci upplöst sig. Jag drog mig till minnes att ha sett något liknande i läroböckerna och hittade det också i Gäumann’s Die Pilze, som visar ett fotografi av en *Corynelia*-art, som växer på Podocarpus-blad i tropikerna. Familjen Coryneliaceae med sju släkten är nästan helt knuten till familjen Podocarpaceae. Nästa steg blev Ainsworth’s m.fl. The Fungi, som har nycklar. Bland de fem släkten som nämns finns *Caliciopsis*, som växer på tallar och andra vedväxter. Raskt över till Ove Erikssons pyrenomycetlista, och där finns den, *Caliciopsis calicioides* (Ellis & Everhart) Fitzp. Enda fynd där: Hälsingland, Enånger s:n, Laxtjärnsberget, på aspmark, insamlad av Leif Tibell....

I Riksmuseets samlingar finns några arter i släktet representerade men inte *C. calicioides*. ...Dock är jag säker på att det är denna art Du hittat. Ett av de intressantaste fynden på årtal, med tanke på att lichenologerna måste ha undersökt ett oändligt antal aspstammar Jag har tittat på Tibell’s kollekt i Uppsala-herbariet, och den stämde ju. Mer överraskande var att där ligger ytterligare en kollekt av arten, insamlad av Håkan Sundin 23 jan. 1993 på aspmark från Medelpad, Timrå s:n, Slåttålsberget, Hässjö.”

Jag fortsatte sedan med att söka på Internet, och hittade då ytterligare tre svenska fynd från de senaste åren:

1. Snöberget i NV delen av Luleå kommun, strax S om Niemisel.
2. Sakritjärnberget, 25 km SV om Luleå, utanför byn Alvik, koordinater i rikets nät 72930 17663.
3. Storkilberget, 15 km N om Råneå, 73376 17922.

Dessa uppgifter ledde mig vidare till nedanstående personer med egen erfarenhet av arten.

Mats Karström var nog den som först uppmärksammade arten i Norrbottens län. Han såg den först i Norge, sedan i Norrbottens kustland, där han visade den under några av sina kurser, men han har inte sett den i Jokkmokk. Han anser att arten förtjänar att klassas som signalart för aspskog med höga naturvärden.

Jan Henriksson, som har inventerat mycket i Bodens och Luleå kommuner, berättar att han där har sett den på totalt 9 lokaler, alltid på gammal grov aspbark. Han betraktar den som en utpräglad gammelasp-art, som indikerar höga naturvärden.

Per-Anders Jonsson på Länsstyrelsen i Luleå känner till ett femtontal lokaler för denna art i Norrbotten, t.ex. i Rosfors-skogen i Piteå, och håller med om att den kräver mycket gammal asp och är en god signalart.

Professor emeritus Ove Eriksson i Umeå, expert på pyrenomyceter, erinrar sig vid telefonsamtal Tibells fynd av arten, men tillägger inget om dess ekologi utöver ovanstående.

Man kan sammanfatta dessa erfarenheter genom att föreslå att fler söker efter denna lilla men mycket lätt igenkännbara svamp. Möjligen kan det visa sig att den kan spela en viss roll i arbetet med inventering och bevarande av skogar med höga naturvärden, särskilt kanske i Norrlands kustland.

Medlemsregister september 2005

Betalt medlemsavgiften för år 2005?

Kontrollera om ditt namn saknas i medlemsregistret, saknas namnet så är inte avgiften betald. Den som inte finns i registret kommer inte att få något mer nummer av VÄX utan att betala. En ”namnlös” person har betalat in medlemsavgift, ser du att du är struken hör av dig till Birgitta W.

Ingrid	Alm-Elmeborg	Sandhamnsgatan 42E, 2tr	115 28 Stockholm
Torbjörn	Alsing	Freluga 7204	821 93 Bollnäs
Bert	Andersson	Sjöberget 1A	784 68 Borlänge
Dan	Andersson	Aspe 21	824 94 Hudiksvall
Gullan	Andersson	Åkerslundsvägen 18	810 22 Årunda
Gunnar	Andersson	Kilsbo 169	826 91 Söderhamn
Inga-Greta	Andersson	Kalvdansvägen 3C	811 38 Sandviken
Lars	Andersson	Vallhovsvägen 963	811 38 Sandviken
Magnus	Andersson	Lillhammarsvägen 3	824 40 Hudiksvall
Nils	Andersson	Sandarne Svanby 102	815 91 Tierp
Peter	Andreasson	Hienshyttan 7	770 70 Långshyttan
Bo	Appel	Majgården, Sjurberg	795 32 Rättvik
Mora	Aronsson	Övergran kyrkängen	746 93 Bålsta
Mats	Axbrink	Blockvägen 34B	824 34 Hudiksvall
Gunnar	Bakken	Barrvägen 1	803 25 Gävle
Karin	Bengtsson	Vallérgatan 12	621 43 Visby
Berit	Berglund	Sättrahöjden 31, 4 tr	806 34 Gävle
Toni	Berglund	Mårbackavägen 13D	691 38 Karlskoga
Ingegerd & Bo	Bergsman	Vassvägen 2	814 91 Furuvik
Magnus	Bergström	Stortjärnan 9286	762 96 Rimbo
Anders	Bertilsson	Bäcksholm	565 91 Mullsjö
Stig	Björk	Ackttjärnsgatan 10	813 36 Hofors
Uno	Björkman	Ånhult 1	571 91 Nässjö
Lars	Björns	Skålbo 4158	820 40 Järvsö
Anita	Blom	Gräsuddsvägen 22	826 60 Söderhamn
Sigvard	Bodin	Snarböle 210	826 94 Norrala
Gunnar	Bodlund	Kaptensgatan 9A	826 37 Söderhamn
Östen	Boman	Smålandsvägen 9	826 39 Söderhamn
Yvonne	Boqvist	Runstensvägen 83	804 33 Gävle
Kerstin	Bryntse-Andreassen	Slåttlandsvägen 5	816 92 Lingbo
Carl-Eric	Carlsson	Föränge 1067	820 40 Järvsö
Berndt	Carrington	Hästbergssringen 18	791 36 Falun
Birgitta	Classon	Storrönningen 2095	816 93 Ockelbo
Anne-Marie & Göran	Dahlbäck	Gråbergsvägen 20	805 95 Gävle
Anna	Dahlbeck	Hålsjö 8484 Norrby	820 64 Näsvisen
Maria	Danvind	Björnkåbruk 171	881 95 Undrom
Lotta & Anders	Delin	Kulgatan 40	811 71 Järbo

Växter i Hälsingland och Gästrikland 3/2005

Janne	Edelsjö	Kadettgatan 5	113 33 Stockholm
Margareta	Edqvist	Syregatan 19	571 39 Nässjö
Joakim	Ekman	Kampementsgatan 8	115 38 Stockholm
Torbjörn	Eliasson	Norrbyvägen 5	820 50 Los
Kenth	Elofsson	Norrbergsvägen 138	826 36 Söderhamn
Åke	Englund	Ordensgatan 11A	820 10 Arbrå
Roger	Englund	Forsa	743 93 Vattholma
Elisabet	Engström	Olaus Magnus väg 57bv	121 38 Johanneshov
Karin	Engvall	Tegnervägen 18	823 30 Kilafors
Per-Olof	Erickson	Lerduvevägen 70	802 64 Gävle
Bo	Eriksson	Box 43	730 70 Västerfärnebo
Sten	Eriksson	Tuvstarrvägen 32	806 36 Gävle
Hans	Ferm	Hagvägen 15	821 41 Bollnäs
Margareta	Ferm	Enskogen 262	820 42 Korskrogen
Alf	Forsblom	Sanna 1034	820 40 Järvsö
Siv & Bosse	Forsling	Kyrkvägen 36	820 29 Stråtjärä
Kajsa	v Friesen-Grapengiesser	Snäre 191	827 92 Ljusdal
Sven Erik	Färlin	Ö. Hovra 348	820 42 Korskrogen
Birgitta	Gahne	Rasbo Grän	755 96 Uppsala
Mats	Gustafsson	Vintervägen 32	824 51 Hudiksvall
Nicklas	Gustavsson	Villavägen 8	813 35 Hofors
Erik	Göthner	Lugnvägen 6	816 30 Ockelbo
Ann	Hagermo	Lövens Tä 8	802 57 Gävle
Gunnar	Hallberg	Lugns gata 26	802 75 Gävle
Peter	Hansson	Skeppargränd 6	805 96 Gävle
Arne	Hedblom	Alvägen 2	822 31 Alfta
Ingrid	Hedblom	Storgatan 25	820 10 Arbrå
Pia Hedblom	Stefan Flodin	Rävpasset 13B	806 35 Gävle
Gunni & Per	Hedkvist	Främlingshemvägen 18	810 22 Årsunda
Pär	Hedwall	Söderala-Berga 607	826 92 Söderala
Jim	Hellqvist	Björkmo pl. 40	691 92 Granbergsdal
Birgitta	Hellström	Ringvägen 35	818 41 Forsbacka
Bengt	Hemström	Östanåvägen 13B	814 70 Älvkarleby
Henry	Henricson	Pålstorpsväg 8	260 23 Kågeröd
Bo	Henriksson	Gamla Landsvägen 5	828 34 Edsbyn
Stefan	Henriksson	Gavlestigen 171	812 92 Gästrike-H
Elisabeth	Hermansson	Myra 2276	820 40 Järvsö
Rainer	Hertel	Hagelgatan 26	802 74 Gävle
Margareta	Hillborg-Ljung	Säljemarsvägen 28	805 96 Gävle
Anders	Hillström	Kungsforsvägen 351	811 95 Järbo
Mats	Hindström	Västervret 8	805 97 Gävle
Lars	Hodin	Mora folkhögskola Box 423	792 27 Mora
Gösta	Hällhoff	Vänortsvägen 37, 2tr	824 41 Hudiksvall
Stig	Höglblom	Hantverkargatan 26	813 30 Hofors
Johan	Höijer	Ångsullsvägen 7	806 36 Gävle
Per-Gunnar	Jacobsson	Ringvägen 41	820 60 Delsbo
Anders	Janols	Tuna-Hästberg 76	781 99 Idkerberget

Växter i Hälsingland och Gästrikland 3/2005

Dag	Jansson	Skruvsholt	570 90	Påskallavik
Margareta	Jansson	Myrmalmsvägen 66	804 28	Gävle
Olof	Jansson	Kinne-Vedum Kårtoorp 1	533 97	Götene
Lena	Jansson Hagström	Box 229	811 23	Sandviken
Henrik	Johansson	Korpralsgatan 5	268 32	Svalöv
Maj	Johansson	Bäckan 682	820 46	Ramsjö
Marianne	Johansson	Solbergaleden 2	813 40	Torsåker
Bengt	Jonsson	Vasavägen 18	352 61	Växjö
Birger	Jonsson	Fältspatvägen 46	806 31	Gävle
Christina	Jonsson	Södra Sjötullsgatan 14C	802 80	Gävle
Gun	Jonsson	Fältspatvägen 40, 2tr	806 31	Gävle
Hans	Jonsson	Hygabacka 2B	828 34	Edsbyn
Leif	Jonsson	Per-Ersgränd 4	820 10	Arbrå
Sven	Jonsson	Vattenvägen 20	610 55	Stigtomta
Torbjörn	Josefsson	Klintvägen 41	907 37	Umeå
Ann-Kristin	Jäderström	Fältspatvägen 17C	806 31	Gävle
Per-Gunnar	Jörke	Smalavägen 3	572 50	Döderhult
Lennart	Karlén	Rödsippsstigen 1	153 31	Järna
Thomas	Karlsson	Skogsväg 46	122 63	Enskede
Mats	Karström	Älrvägen 4	960 30	Voullerim
Olle	Kellner	Skogsslingan 35	806 42	Gävle
Sebastian	Kirppu	Granberget 5554	782 91	Malung
Nils-Erik	Landell	Pokalvägen 5, Vtr	117 40	Stockholm
Arnold	Larsson	Johannesberg 3465	820 60	Delsbo
Klas-Erik	Larsson	Tallåsvägen 20	810 20	ÖsterFärnebo
Lars	Larsson	Norrullsgatan 30 3tr	826 31	Söderhamn
Leif	Larsson	Långgatan 79	822 31	Alfta
Per	Larsson	Fallängsvägen 39A	671 51	Arvika
Lars	Lemoine	Åbyforsvägen 40	81833	Valbo
Ove	Lennström	Brunnsgatan 59D	802 52	Gävle
Gunnar	Lenströmer	Häcklingevägen 28	818 91	Valbo
Maria	Lind	Tibastvägen 4	802 69	Gävle
Anders	Lindblad	Malmövägen 84	857 30	Sundsvall
Monica	Lindblom	Ålpgasset 20 C	806 36	Gävle
Anders	Lindqvist	Floravägen 4A	841 32	Ånge
Barbro	Lindqvist	Hyttgatan 29B	811 39	Sandviken
Håkan	Lindström	Östansjö 150	840 64	Kälarne
Sofia	Ling	Hagavägen 3	806 28	Gävle
Erik	Ljungstrand	Järkholmsvägen Pl 614	436 56	Hovås
Birgitta & Per-Owe	Loock	Svangatan 4D	806 46	Gävle
Bertil	Lund	Ringarstigen 29	804 23	Gävle
Åke	Lundblad	Televägen 3	814 31	Skutskär
Gunnar	Lundblad	Kanikebolsgatan 20	742 36	Östhammar
Stig	Lundblad	Tallgatan 5	814 41	Skutskär
Birgit	Lundgren	Rappsta 468	826 95	Trönödal
Jonas	Lundin	Ekvägen 23	802 69	Gävle
Sune	Lundin	Snappåsgränd 10	826 35	Söderhamn
Bengt-Olof	Lundinger	Rågångsvägen 43C 2tr	802 62	Gävle
Rolf	Lundqvist	Kyrkvägen 12	790 26	Enviken

Växter i Hälsingland och Gästrikland 3/2005

Mikael	Lönn	Folkungagatan 22A	753 36 Uppsala
Stig	Magnusson	Rävpasset 7C	806 35 Gävle
Åke	Malmqvist	Slåttervägen 4A	802 70 Gävle
Laila	Matsjons	Norra Skeppargatan 28C	803 23 Gävle
Per	Mellström	Wijberget 10	816 30 Ockelbo
Ingegerd	Mickelz	Björkhamregatan 10D	821 31 Bollnäs
Björn	Mildh	Läkarvägen 9	941 52 Piteå
Bernt	Moberg	Tegelbruksvägen 41	805 98 Gävle
Per-Erik	Modd	Björkhamregatan 4 B	821 31 Bollnäs
Dan	Nilsson	Kulgatan 36	811 71 Järbo
Karin & Gunnar	Nilsson	Brunnsgatan 78	802 51 Gävle
Lisa & Lars	Nilsson	Spikåsvägen 27	818 32 Valbo
Tage	Nilsson	Fasanstigen 8	197 32 Bro
Nadja	Niordson	Axel W Anderssons väg 11D	371 62 Lyckeby
Jan	Nodén	Norrbågen 39B	806 34 Gävle
Bernt-Erik	Nordenström	Rankbäcken 14	920 70 Sorsele
Anders	Nordin	Idungatan 15	195 51 Märsta
Bengt	Nordin	Runebergsvägen 26B	802 67 Gävle
Lars-Thure	Nordin	Makrillvägen 115	815 45 Tierp
Ingrid	Norlén	Masmästarvägen 6	818 32 Valbo
Sven	Norman	Båling	820 77 Gnarp
Berndt	Nyberg	Grän Rasbo	755 96 Uppsala
Gunnar	Nyström	Kolstensvägen 63	804 33 Gävle
Göran	Odelvik	Odlingsvägen 10 6tr	147 50 Tumba
Göran	Odmark	Humlegårdsgatan 2	826 30 Söderhamn
Stefan	Olander	Björkhamregatan 8D	821 31 Bollnäs
Bengt	Oldhammer	Oljonsbyn 5290	794 92 Orsa
Christina	Olmårs	Hofra 271	820 42 Korskrogn
Eva	Olsson	Sjövästa 4238A	820 40 Järvsö
Björn	Owe-Larsson	Arbetargatan 23A 1tr	112 45 Stockholm
Aage	Pedersen	Vestre Alle 49	DK 9530 Stövring
Åke	Persson	Skolgatan 12	981 31 Kiruna
Anna	Persson	Valla 7	820 41 Färila
Kerstin & Per-Anders	Persson	Hökberget	917 32 Dorotea
Tony	Persson	Garvarvägen 32	827 30 Ljusdal
Bengt	Pettersson	Trollsåsen 2920	830 44 Näliden
Marie-Louise	Pettersson	Lötändan 8	818 92 Valbo
Gunilla	Risbecker	Myråsvägen 28 B	818 33 Valbo
Barbro	Risberg	Hagmarksgatan 44	813 33 Hofors
Gerd	Rosenqvist	Trödjevägen 54	805 96 Gävle
Göran	Rune	Slåttervägen 28E	802 70 Gävle
Sven	Rune	Bergstigen 6	805 98 Gävle
Torsten	Rösthund	Gaddaborgsvägen 48	818 32 Valbo
Enar	Sahlin	Box 3	430 63 Hindås
Margit	Sandberg	Tallvägen 26C	826 34 Söderhamn

Växter i Hälsingland och Gästrikland 3/2005

Hilding	Sandenor	Brunnsgatan 84B	802 51 Gävle
Marianne	Schönning	Härnbo 8363	823 92 Holmsveden
Inger	Schörling	N. Slottsgatan 13A	803 20 Gävle
Eva	Siljeholm	Åpromenaden 1	614 30 Söderköping
Lars	Sjölin	Vallarestigen 30	806 42 Gävle
Erik	Skarp	Roslagsvägen 13	113 55 Stockholm
Lillemor	Skoglund	Brunnsgatan 73E	802 51 Gävle
Olle	Skytt	Forsavägen 15	811 95 Järbo
Lennart	Stenberg	Fastlagsvägen 11 2tr	126 48 Hägersten
Lars	Stjernberg	S. Kilaforsvägen 139	821 41 Bollnäs
Bengt	Stridh	Uddstigen 4	725 91 Västerås
Peter	Ståhl	Majvägen 30	806 32 Gävle
Erik	Sundström	Havregränd 1	811 62 Sandviken
Hans	Sundström	Stigsjö Älgsjö 35	871 92 Härnösand
Ulf	Svahn	Sångarvägen 4	804 25 Gävle
Bo	Svartholm	Frimans väg 18	832 54 Frösön
Monica	Svensson	Backsveden 83	821 50 Bollnäs
Lennart	Sving	Blockvägen 7	824 34 Hudiksvall
Jennie	Swedén	Karins Allé 3	181 44 Lidingö
Kurt	Söderblom	Granbovägen 7	810 40 Hedesunda
Tor	Söderlund	Heidenstamsgatan 47	754 27 Uppsala
Jan	Teodorsson	Storbrovägen 2A	682 33 Filipstad
Stiftelsen Wij	Trädgårdar	Herrgårdsvägen	816 30 Ockelbo
Peter	Turander	Övre Hansjövägen 9	794 90 Orsa
Rosa	Wallgren	Vallängesvägen 5	820 41 Färila
Kjell	Wallin	Kubbovägen 4	805 92 Gävle
Jane	Walter	Love Almqvist väg 4A	112 53 Stockholm
Birgitta & Björn	Wannberg	Skindravägen 15	822 91 Alfta
Rafael	Waters	Gälbo G221	756 51 Uppsala
Olof	Wedin	Utnoravägen 31	805 97 Gävle
Kristina	Wennerberg	Praktejdervägen 18	184 61 Åkersberga
Sara	Wennerqvist	Nerigårdsvägen 9	812 93 Kungsgården
Börje	Wernersson	N. Källåsvägen 49	428 35 Kålleröd
Kent	Westlund	Kallbäcksvägen 36	820 29 Stråtjärä
Esbjörn	Wettermark	Vallonvägen 21	825 30 Iggesund
Lasse	Wikars	Vippåvägen 12:313	790 20 Grycksbo
Carl Johan	Wikström	Färjemansgatan 13B, 4tr	831 31 Östersund
Rune	Wretman	Korpvägen 49	802 64 Gävle
Åke	Ågren	Ringvägen 9E	826 50 Söderhamn
Karin	Åkerlind	Ulvsmyn 25	806 34 Gävle
Gösta	Åslund	Ludvigsbergsvägen 22B	852 34 Sundsvall
Ing Marie & Staffan	Åström	Ren 2515	835 92 Krokom
Maths	Östberg	Västra Ösavägen 40	822 91 Alfta
Bror	Österman	Furuvägen 3	842 31 Sveg
Magnus	Östling	Ringstavägen 21	820 60 Delsbo
Edith	Östlund	Sund 752	820 46 Ramsjö
Sune	Östlund	Övre Backbergsvägen 10	812 03 Kungsgården

Alfta bibliotek	Långgatan 65	822 30 Alfta
ArtDatabanken SLU	Box 7007	750 07 Uppsala
Biblioteket Botaniska Muséet	Ö. Vallgatan 18	223 61 Lund
Biologiska Mus. Västergötlands Bot. För.	4.e Villagatan 6	504 53 Borås
Bollnäs kommun	Stadshuset	821 80 Bollnäs
Bollnäs kommunbibliotek	Västergatan 12	821 00 Bollnäs
Botaniska avd.Naturhistoriska riksmuseet	Biblioteket, Box 50007	104 05 Stockholm
Botaniska Sällskapet i Stockholm	c/o Hans Rydberg Eks gård	646 91 Gnesta
Dalarnas Botaniska Sällskap	c/o Berndt Carrington Hästbergsr. 18	791 36 Falun
Domänverket Ljusdals Revir	Hantverkargatan 14 B	827 00 Ljusdal
Edsbyns bibliotek	Celsiusgatan 2	828 21 Edsbyn
För. Bohusl. flora c/o Annica Andreasson	Paternostergatan 28	414 67 Göteborg
För. Norrbottens flora	c/o Ulf Zethraeus Görjängsvägen 22	944 32 Hortlax
För. Smål. flora c/o Allan Karlsson	Liljeholmsvägen 6	575 39 Eksjö
Naturrutan i Gefle Dagblad	Box 367	801 05 Gävle
Gotlands Botaniska Förening	c/o Elsa Bohus Jensen Iridalsgatan 14	641 42 Visby
Gävle Kommun	Reg. Enheten	801 84 Gävle
Göteborgs Universitetsbibliotek	Centralbiblioteket Box 222	405 30 Göteborg
Herbarium GB Botaniska Inst.	Box 461	405 30 Göteborg
Hofors bibliotek	Box 135	813 00 Hofors
Hudiksvalls bibliotek	Långgatan 2	824 00 Hudiksvall
Hudiksvalls kommun		824 00 Hudiksvall
Holmen Skog AB	Region Iggesund Box 15	825 21 Iggesund
Jämtlands-Härjedalens Naturskyddsförbund	Samuel Permansgatan 37	831 42 Östersund
Korsnäs AB	Division Skog	801 81 Gävle
Kungliga Biblioteket	Box 5039	102 41 Stockholm
Linköpings Universitetsbibliotek	Svensktrycket	581 83 Linköping
Ljusdals bibliotek	Box 700	827 00 Ljusdal
Ljusdalsbygdens Museum	Museivägen 5	827 30 Ljusdal
Lunds Botaniska Förening	Östra Vallgatan 18	223 61 Lund
Lunds Universitetsbibliotek	Box 3	221 00 Lund
Länstyrelsen i Gävleborgs län	Miljö och Fiske	801 70 Gävle
Bygg o Miljö Gävle		801 84 Gävle
Ockelbo Folkbibliotek	Centrumhuset S. Åsgatan 30	816 30 Ockelbo
Sandvikens Folkbibliotek	Box 503	811 25 Sandviken
Sandvikens Kommun	Kultur, Fritid	811 80 Sandviken
Stads- Länsbiblioteket i Gävle	Södra Strandgatan 6	802 22 Gävle
Stockholms Universitetsbibliotek	Svensktrycket	106 91 Stockholm
Sveaskog		952 23 Kalix
Svenska Botaniska Föreningen	c/o Fytoteket Norbyvägen 16	752 36 Uppsala
Söderhamns Stadsbibliotek	Köpmangatan 6	826 00 Söderhamn
Telemark Botaniske Forening	Postboks 25 Stridsklev	N-3904 Porsgrunn
Umeå Universitet	Avd. för ekologisk botanik	901 87 Umeå
Umeå Universitetsbibliotek		901 74 Umeå
Uppsala Universitetsbibliotek	Box 510	751 20 Uppsala
Värmlands Botaniska Förening	c/o Owe Nilsson Utterbäcksvägen 10	691 52 Karlskoga
Ölands Botaniska Förening	c/o Thomas Gunnarsson Kummelvägen 12	386 92 Färjestaden
Örebro Läns Botaniska Sällskap	c/o Håkan Olsson Skördevägen 21 B	703 60 Örebro

Hadeslåttern i ett folkbildningsperspektiv

Ove Lennström

*Gäbsarna de skuttar med ett skratt ur
sin säng*

Solen står på Gråberget

Ålandsvind brusar

Gäbsarna de valsar över Hades äng

*Hör min vackra visa, kom, sjung min
refräng*

*Tärnan har fått ungar och dyker i vår
vik*

*Ur alla gröna dungar hörs slätter-
balkmusik*

*Och se så många blommor som redan
slagit ut på ängen*

Ängsskära

Krussilja

Spenört

och Hartmansstarr

Vaknade natten mot den 23 juli av att regnet fullständigt vräkte ner, 30 mm enligt inofficiella rapporter dagen därpå. Medveten om att Hadeslåttern skulle genomföras lördag den 23 och söndag den 24 juli, var det svårt att somna om. Hur skulle detta gå? Fredagens väderrapport visade på en regnvädersfront, placerad just över södra Norrlands kustland, och där skulle den förbli åtminstone över helgen.

Sömngigt laddade jag bilen med lie och kratta på lördagsmorgonen, glatt överraskad av uppehållsvädet. Jag var först på plats, tycker om att i lugn och ro avnjuta arbetsplatsen innan slätterfesten börjar, på samma sätt som jag avnjuter en aperitif i väntan på en bättre middag.

Den ögonfägnad som mötte mig var minst sagt bedårande. Strandkanten var nästan lika gul som grön av den ymnigt blommande sjöranunkeln *Ranunculus lingua*. Dessa gula stora blommor befann sig i en prakt jag aldrig tidigare upplevt, vare sig i Hade eller annorstädes. De tog solens plats denna gråmulna morgon, även om solen kom att visa sig ibland med all den värme en sjöranunkel har svårt att bidra med.

Hadeängsfloran finns väl beskriven i VÄX 2/1991 och VÄX 2/1997 och skall inte vidare behandlas här, men vid samtal med slätterchef Ståhl, tyckte vi båda att såväl klasefibblan som hartmansstarren expanderat. Efter 14 vegetationssäsonger i hävdad tillstånd börjar ängen också bli redo för en inmarsch av ängsfungan. Man brukar räkna med tjugo års hävd för att erhålla en maximalt artrik ängssvampäng. Jag längtar redan efter alla dessa vaxingar, fingersvampar och noppingar som lyser i regnbågens alla färger.

Titt som tätt anlände liemän och dito kvinnor, utgörande femton personer som mest. Så skall det vara när det bjuds på bra folkbildning. I ängen finns ju flertalet av våra kulturgynnade hotarter. De finns där tack vare samspelet mellan människa och miljö. Hadeängen vettande mot Dalälven är den finaste av fina miljöer.

Söndagens höbärgning samlade sju personer inklusive bonden med traktor och höskrinda. Under lördagen hade vår förutseende slätterchef tagit med en pre-

Foto: Ove Lennström

senning till allas vår glädje. Denna spändes över fikaplatsen och tjänstgjorde således som vårt eget lilla partytält. För även om vädret var bättre än förväntat kom det regnbyar med jämna mellanrum. Under söndagsarbetet kunde presenningen undvaras, då det var uppehållsväder hela den tid höbärgningen pågick. Solen tittrade faktiskt fram med jämna mellanrum och avlöste sjöranunkeln. Trött men belåten somnade jag in på söndagskvällen, funderande över hur så många gäbsare kan undvara detta sommarspel som är ett sant nöje att få delta i.

I have a dream. Jag ser slåtterängen i Hade invaderad av gäbsare. Med sig har de sina familjer. Vi har också mobiliserat ett antal musikanter, vilka bidrar till folkbildningsarbetet med genuin gammal folkmusik, sån det finns så mycket av inte minst i Hälsingland. Ängen förvandlas till ett lustspel av arbetande vuxna, lekande barn ackompanjerade av fiol och dragspelsmusik. ***Isn't it a fascinating dream.***

Växter på nya och gamla spår i Gävle

Om ett oväntat fynd av

Fältvädd *Scabiosa columbaria* i Gästrikland

Peter Ståhl

Ostkustbanans sträckning söder om Gävle är klassisk botanisk mark. Järnvägen skär här genom åkrar och gamla betesbackar med kalkgynnad flora. Gamla ängsväxter har funnit nya växtplatser längs spåren och åtskilliga främmande arter har kommit in och etablerat sig längs järnvägen.

Således kan man följa järnvägen från centralstationen söderut till Järvsta och hitta artrika och spännande växtplatser lite här och var. Från huvudspåret finns också industrispår mot Bomhus och Korsnäs.

Sydost om Kasernbron växer t.ex. solvända *Helianthemum nummularium*, gråddåra *Alyssum alyssoides*, skogsknipprot *Epipactis helleborine*, rosettjungfrulin *Polygala amarella* och vitknavel *Scleranthus perennis*. För några år sen fanns här en liten tuva fjällsippa *Dryas octopetala* som blommade vackert under några år. På spåren vid Järnvägs museet finns backklöver *Trifolium montanum*, toppjungfrulin *Polygala comosa* och fältkrassing *Lepidium campestre*. Efter industrispåret mot Bomhus kan man hitta stortimjan *Thymus pulegioides*. Efter gamla banvallen vid Järvsta växer harklöver *Trifolium arvense* och blåeld *Echium vulgare*.

Genom åren har man gjort diverse spårförändringar och rensningar av banvallarna vilket gjort att många växtplatser försvunnit och biotoperna längs spåren har nog blivit mer enahanda. Det var därför roligt när två nykomlingar visade sig längs järnvägen vid Järvsta. Här lades spåret

om för några år sen och den gamla banvallen blev cykelväg till Furuviik.

1999, kort efter ombyggnaden, hittade Annika Forsslund ett exemplar av stånds *Senecio jacobea* vid den nya järnvägs-skärningen genom Järvsta. Det troligen enda exemplaret samlades in och jag hade inte stor förhoppning att växten skulle finnas kvar när jag besökte lokalen.

Men botaniken är full av överraskningar och det visade sig att arten bitit sig fast på banvallen. 2005 hade knappt 100 plantor blommat på den norra sidan av banvallen. Förutom de mestadels överblommade stänglarna fanns det gott om nya bladrossetter. I Gästrikland är stånds mycket sällsynt. Den har tidigare kommit in med sjöfarten till Gävle hamn och härför spritt sig till angränsande stadsdelar. Men dessa lokaler är sedan länge försvunna. De enda aktuella lokalerna är några ex längs en skogsväg i Åmot (hur arten hamnat här är ett mysterium), och ett ex vid Forsbacka kyrkogård vid P-plats. På den nya platsen i Järvsta är nog utsikterna hyggliga att arten skall kunna hålla sig kvar en längre tid.

Jag undersökte också den södra, lite torrare och soligare delen av banvallen. Här fanns en liten plåtå med artrik växtlighet, men bara någon enstaka planta av stånds. I stället växte här fältvädd *Scabiosa columbaria*. Fyndet var synnerligen oväntat då arten är en sydlig och starkt kalkälskande torrbacksart. Den är

vanlig på Öland, Gotland och i Skåne. Den finns också i kalktrakter i Östergötland och Västergötland. Närmaste förekomsten är Mörtö i Stockholms skärgård (Södermanland). Det finns också en gammal och osäker uppgift från Runmarö i Uppland.

Beståndet i Järvsta omfattade en något större ”rugge” plantor och ca fyra mindre. Dessutom fanns små bladrosetter. Någon fjolårsstängel kunde urskiljas och det är uppenbart att växten funnits på plats några år. Bland följearterna märks äkta johannesört *Hypericum perforatum*, blåeld, rödkämpar *Plantago media*, backglim *Silene nutans* och getvåppling *Anthyllis vulneraria*.

Det verkar inte osannlikt att arten skulle kunna bli varaktig på lokalen. På lång sikt är dock dess förekomst vid denna nordliga utpost högst osäker.

En smula märkligt sammanträffande är att fältvädden slagit sig ner bara något 100-tal meter från landskapets finaste örtbackar, de gamla järnåldersgravfälten vid Järvsta. Här finns torrbacksvegetation med sydliga arter som brudbröd *Filipendula vulgaris*, kantig fetknopp *Sedum sexangulare*, flentimotej *Phleum phleoides* och backklöver *Trifolium montanum*, arter som gärna ses i fältväddars sällskap längre söderut.

Staffanskolans herbarium

Göran Odmark

En förteckning över Staffanskolans herbarium i Söderhamn finns nu som en html-fil med adressen

[<http://www.staffan.edu.soderhamn.se>]
www.staffan.edu.soderhamn.se, där den som är intresserad kan se vilka växter som finns i herbariet. Herbariet innehåller 2453 ark med ca 1300 arter varav ca 480 från nuvarande Söderhamns kommun och 310 från Gävletrakten. Totalt från Hälsingland finns ca 510 arter. I övrigt finns växter från Skåne till Torne Lappmark och ganska många, särskilt fjällväxter, från Norge. Växterna är samlade från 1840-talet till 1950-talet. För 409 ark finns inga uppgifter om landskap.

Herbariet är ordnat efter Mossberg: Den Nordiska Floran, 1995. För björnbär har Den Nya Nordiska Floran, 2003 av samme författare använts liksom för förvildade och odlade arter. För *Hieracium* har det

namn, som angetts på etiketten använts, i de fall jag inte har hittat en modern synonym. För att hitta moderna synonymer har jag använt Riksmuseums ”Checklista över Nordens kärlväxter”, som man hittar på [<http://www.nrm.se>] www.nrm.se. De få exemplaren av daggkåpa har alla fått heta *Alchemilla vulgaris*.

För varje ark anges löpnummer, nummer på omslag, familj och artnamn på latin och svenska, lokal, landskap, insamlingsdatum samt namn på den som samlat växten. Tyvärr har de äldre arken ofta ofullständiga etiketter, och ett litet s anger att uppgift saknas. Ett frågetecken anger att handstilen är otydlig eller att uppgiften är osäker.

Jag har inte haft tid eller förmåga att kontrollera artbestämningen, men för den som är intresserad, finns herbariet lätt tillgängligt på Staffanskolan i Söderhamn.

Innehåll

3	Skogsnatur och naturskog <i>Anders Delin</i>	33	<i>Ropalospora hibernica</i> ny lav för Sverige <i>Åke Ågren</i>
8	Höstmöte i Gävle 16 oktober		
9	Tankar i en dödsdömd gammelskog <i>Bert Andersson</i>	34	Växtfynd i Söderhamns kommun <i>Åke Ågren</i>
10	Vem blir ny ordförande i GÄBS?	36	<i>Caliciopsis calicioides</i> i Trönö
11	Växtgeografiska Sällskapets resa <i>Anders Delin</i>	34	Medlemsregister september 2005
		38	Kalendarium
20	Floran i Järvsö för 65 år sedan och nu- några exempel <i>Carl-Eric Carlsson</i>	44	Hadeslåtttern i ett folkbildningsperspektiv <i>Ove Lennström</i>
22	Försommarvandring i Årsunda <i>Ove Lennström</i>	46	Växter på nya och gamla spår i Gävle <i>Peter Ståhl</i>
26	Göran Törnqvist		
27	Navelmossa <i>Athalamia hyalina</i> i Gästrikland <i>Anders Delin</i>	47	Staffanskolans herbarium <i>Göran Odmark</i>

Fäلتväd vid Järvsta 050829. Foto: Peter Ståhl